

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

КОЗАК Роман Іванович

**Формування соціально-психологічної
готовності студентів інженерного ЗВО до
академічної мобільності/ Formation of socio-
psychological readiness of engineering higher
education students for academic mobility**

спеціальність: 231 - Соціальна робота
освітньо-професійна програма - Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СРм-21
Р. І. Козак

Науковий керівник:
к.пс.н., Бугерко Я. М.

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А. Н. Гірняк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

Зміст

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ.

1.1 Готовність до академічної мобільності як найважливіша складова сучасної професійної підготовки студентів інженерного ЗВО та її структура

1.2 Сучасні вимоги до майбутніх інженерів у контексті академічної мобільності.

1.3 Зміст та структура соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

Висновок до розділу 1.

РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА І РЕАЛІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНОГО ЗВО ДО АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ: ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР

2.1 Психолого-педагогічні умови формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності

2.2 Експериментальне дослідження ефективності комплексу психолого-педагогічних умов формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

Висновок до розділу 2.

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

187

ВСТУП

Актуальність дослідження. Незважаючи на всі труднощі, які нині переживає наша держава, більшість соціальних інститутів не лише залишаються стабільними, а й продовжують динамічно розвиватися та утверджуватися. Так, в системі вищої освіти останніми роками відбуваються відчутні зміни, серед яких – впровадження компетентнісного підходу, що забезпечує високий рівень якості підготовки фахівців, і приєднання України до Болонської декларації, що сприяє розвитку різних програм участі вітчизняних ЗВО у європейських освітніх проектах та розвитку академічних обмінів студентами та викладачами з університетами європейських країн.

В даний час неможливо не усвідомлювати цінності професійної освіти як для кожної окремої країни, так і для всього світового простору. Сьогодні вже неминучі процеси глобалізації, у тому числі у професійному плані. Постійно зростає суспільна потреба у фахівцях, готових до діяльності в умовах міжкультурної взаємодії, у міжнародних корпораціях та холдингах. А відтак, результати професійної підготовки дедалі більше сприймаються з позицій відповідності запитам світової професійної спільноти.

В умовах стрімкого розвитку техніки та технологій, враховуючи посилення процесів глобалізації, даний аспект набуває особливої значущості, насамперед, у процесі підготовки фахівців технічного спрямування, які на сьогоднішній день вкрай затребувані на світовому ринку праці [60]. Нові шляхи розвитку української системи освіти, світового ринку праці та єдиного технологічного простору відкриває використання можливостей академічної мобільності студентів та викладачів інженерних ЗВО, як одного з інструментів Болонського процесу [32, 33].

На даному етапі професійна освіта має стати безперервною та мобільною, що дає змогу реалізувати освітні потреби особистості сучасного фахівця. «Інтенсифікація процесів освітньо-професійної інтеграції, прискорення темпів науково-технічного прогресу, ускладнення технологій та виробничих відносин на новому етапі економічного розвитку суспільства вимагають освітньої підготовки

фахівців, здатних до досягнення успіхів у обраній професії та ефективної праці на рівні світових стандартів, що мають високий рівень мобільності вже в період навчання у ЗВО» [23, с. 12].

Сьогодні конкурентоспроможним на ринку праці інженером може стати тільки людина відповідальна, компетентна, зорієнтована на свою професійну діяльність, яка вільно володіє знаннями в суміжних галузях, вмотивована до ефективної роботи на рівні світових стандартів, яка прагне безперервного професійного зростання, соціально, академічно та професійно мобільна, здатна до постійного саморозвитку [19]. Сучасне суспільство зацікавлене у підготовці такого випускника інженерного ЗВО, котрий має на достатньому рівні сформовану соціально-психологічну готовність, яка б забезпечувала психологічну зрілість, професійну та соціальну затребуваність випускника у всіх сферах життєдіяльності.

Серед завдань професійної підготовки, крім досягнення професійної кваліфікації, безумовно, потрібно виділяти і таке завдання, як навчити майбутнього професіонала справлятися у процесі здійснення навчальної та професійної діяльності з різними соціально-професійними ситуаціями, що виникають через швидку зміну техніки та технологій, постійного розширення інформаційного потоку, розвитку самої системи освіти тощо. Представники професійної спільноти сьогодні звертають увагу не тільки на знання та способи дій потенційних співробітників, а й на професійно важливі якості особистості фахівця, такі як: прагнення до постійного саморозвитку, здатність до командної роботи, толерантність, готовність до ефективного вирішення конфліктів, прагнення успіху, ініціативність, широта кругозору, здатність та готовність працювати у міжкультурному середовищі, готовність до безперервної освіти, здатність швидко адаптуватися до нового, самостійність. Усі ці якості відображають соціально-психологічну складову професійної підготовки майбутнього інженера, формуванню якої необхідно приділяти увагу ще процесі навчання у ЗВО.

В останні роки академічна мобільність у Європі та світі визнається одним

із найефективніших засобів забезпечення високого рівня якості професійної підготовки. Зміни в українській системі професійної освіти можна назвати частиною глобального міжнародного процесу, в якому одним з основних завдань і водночас одним із найефективніших засобів забезпечення якості та адекватності сучасним суспільним потребам є розвиток академічної мобільності.

Мобільність, академічна чи професійна, визначається науковцями, зазвичай, як процес чи якість особистості. Мобільність як особистісне утворення також виявляється в індивідуально-психологічних особливостях (здібностях) та активно-дієвому стані (готовності) особистості [1]. Основою для розвитку цієї особистісної якості можуть стати сформовані на високому рівні загальнокультурні та професійні компетентності, ціннісні установки та активна позиція особистості. Проте, більшість людей, які здійснюють свою професійну діяльність у системі «людина-техніка», з часом втрачають активну життєву позицію, стають байдужими, звикають до рутини, одноманітності та монотонності праці, відчують ворожість до всього нового, творчого, інноваційного.

Ось чому в сучасних умовах прискорення темпів розвитку техніки, технологій та виробництва особливу актуальність має проблема формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів – фахівців технічного профілю, покликаних не лише створювати та обслуговувати нову техніку, а й бути відповідальними за власний та соціальний добробут, у тому до постійного самовдосконалення, освоєння передового технологічного досвіду, тобто до академічної та професійної мобільності.

Нестабільність соціальної ситуації в країні, зміна колишніх суспільних ціннісних орієнтирів посилюють необхідність адекватної підготовки майбутніх інженерів, готових до сприйняття та генерації інновацій у техніці та технологіях, компетентних у духовній, інтелектуальній, соціально-моральних сферах. Сучасні технічні фахівці найчастіше є також керівниками відділів, виробництв, бюро та їх колективів та несуть відповідальність не лише за якість своєї роботи, а й усього колективу. Для того, щоб взаємодія була максимально ефективною, необхідно

забезпечити системність процесу формування у майбутніх професіоналів соціально-психологічної готовності до постійного саморозвитку, командної роботи, ефективного розв'язання конфліктів, до безперервної освіти, сприйняття нового, тобто. до мобільності, у тому числі академічної та професійної.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів інженерного ЗВО у контексті сучасної потреби у реалізації академічної мобільності.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати теоретично та перевірити психолого-педагогічні умови, які сприяють формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

Поставлена мета та висунута гіпотеза визначили **завдання дослідження:**

1. Розкрити стан проблеми формування академічної мобільності та готовності до неї студентів інженерного ЗВО.

2. Проаналізувати та структурувати сучасні вимоги, що висуваються професійною спільнотою до процесу підготовки фахівців-інженерів з позицій їх мобільності з урахуванням специфіки професійної діяльності.

3. Уточнити структуру та визначити зміст соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

4. Розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити схему поетапного формування соціально-психологічної готовності студентів-майбутніх інженерів до академічної мобільності на основі виявлених психолого-педагогічних умов.

Під час вирішення завдань дослідження застосовувалися такі методи: теоретичний аналіз, вивчення наукової психолого-педагогічної літератури, аналіз державних стандартів вищої професійної освіти, навчальних програм, навчальних посібників з дисциплін загальнопрофесійної та додаткової професійної підготовки; спостереження, анкетування, тестування, бесіди зі

студентами, випускниками та викладачами, опитування, педагогічний експеримент.

Експериментальна база дослідження. В рамках дослідження з формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності було проведено експеримент на базі Тернопільського національного політехнічного університету ім. І. Пулюя. Експериментальна перевірка ефективності розроблених психолого-педагогічних умов проводилася з зі студентами спеціальності «Електрична інженерія», які утворили дві групи – експериментальну (20 осіб), які факультативно пройшли частину програми навчального курсу «Психологія успіху» та контрольна – (18 осіб), котрі навчалися за стандартною програмою.

Діагностика рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності здійснювалася з використанням методів анкетування, тестування, цілеспрямованого спостереження під час занять, аналізу творчих проектів, звітів тощо, а також психодіагностичного комплексу: методика вивчення мотивів навчальної діяльності; методики вивчення мотивації до успіху (методика Т. Елерса); аналіз академічної успішності студентів з дисциплін, які формують компетентності соціально-психологічної групи; опитувальник, що містить питання виявлення знань, необхідні реалізації соціально-психологічної готовності до академічної мобільності; тест впевненості у собі В. Г. Ромека; тест «Самооцінка стресостійкості особистості» (С. Коухен та Г. Вілліансон); діагностика вольового потенціалу особистості; спостереження за індивідуальною науково-дослідною роботою студента; тест «Оцінка рівня комунікабельності».

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, виявлено структуру готовності студентів технічного ЗВО до академічної мобільності, що включає професійні компетентності, якісну мовну та соціально-психологічну складову. Результати цього дослідження розширюють теоретичне поле досліджуваної проблематики за рахунок змістовного наповнення поняття «соціально-психологічна готовність студентів інженерного ЗВО до академічної

мобільності». У процесі роботи також виділено компоненти останньої та підібрано психолого-педагогічний інструментарій для діагностики рівня їхньої сформованості, що доповнює теорію та методику професійної освіти. Вибрані автором методологічні підходи визначають перспективні напрями подальших досліджень у галузі академічної мобільності студентів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено та перевірено на практиці схему поетапного формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності та описані конкретні психолого-педагогічні умови, які сприяють цьому процесу. Результати дослідження можуть бути використані викладачами ЗВО інженерного профілю, у системі додаткової освіти та підвищення кваліфікації.

Структура і об'єм роботи. Дослідження складається із вступу, двох розділів та висновків до них, загального висновку, списку літератури, що нараховує 66 найменувань, з яких 19 – іноземними мовами. Робота ілюстрована 12 таблицями, а також містить 3 додатка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ.

1.2 Готовність до академічної мобільності як найважливіша складова сучасної професійної підготовки студентів інженерного ЗВО та її структура.

Нині рівень якості професійної освіти серед інших аспектів визначає престиж країни у світі. На сьогоднішній день вже неможливо ігнорувати процеси глобалізації, що торкнулися практично всіх сфер життя людини, зокрема виробничої сфери. Велика кількість міжнародних компаній, що виробляють автомобілі, техніку, одяг та багато іншого, мають величезну кількість філій по всьому світу, що забезпечують максимальну ефективність виробництва та продажів. Відповідно, збільшується попит на фахівців, готових до професійної діяльності у багатонаціональному та мультикультурному середовищі, у світових транснаціональних корпораціях, зміст та організацію професійної підготовки майбутніх інженерів дедалі частіше розглядають із позиції відповідності вимогам світової спільноти. Багато сучасних дослідників заявляють про те, що основним завданням професійної освіти сьогодні є не лише забезпечення якісної підготовки студентів до власне професійної діяльності, а й формування їхньої готовності до діяльності та подальшого розвитку поза стінами ЗВО. Для України, одним з вагомих результатів впровадження Болонського процесу стала, зокрема, переорієнтація системи професійної освіти та підвищення її привабливості [35]. Разом з тим, таке приєднання поставило перед закладами вищої освіти питання про готовність до трансформації її навчальних, навчально-методичних і наукових функцій, освоєння нових видів діяльності або змін у них, що виникають під впливом таких суспільних перетворень [37].

Формування та розвиток академічної мобільності суб'єктів освітнього процесу, як одного з інструментів Болонського процесу, створює певні переваги як для системи освіти, так і для задоволення потреб світового ринку праці.

Рівень якості професійної підготовки у тому чи іншому ЗВО також опосередковано може оцінюватися через академічну та професійну мобільність студентів та викладачів, про що свідчать сучасні акредитаційні вимоги. Ефективна міжнародна взаємодія є одним із значущих показників інтегрованості закладу освіти у глобальний простір, що особливо важливо для технічних ЗВО.

На сьогоднішній день дослідниками проведено безліч наукових розвідок щодо проблеми формування та розвитку академічної мобільності студентів. Різноманітні трактування даного поняття свідчать про складність та поліаспектність цього феномену і його одночасну належність до різних галузей гуманітарного знання [1; 8; 39 та ін.].

На нашу думку, термін «академічна мобільність» доцільно розглянути разом із термінами «мобільність», «мобільність особистості», у контексті визначення її видів, а також провести чітку дефініцію поняття «професійна мобільність».

Отож, в найбільш широкому розумінні слова «мобільність» (від латинського *mobilis* - рухливий) визначається як рухливість, здатність до швидкого пересування, дії. У «Короткому термінологічному словнику» дане поняття визначається як: 1) здатність швидко реагувати, діяти та приймати рішення; 2) здатність до швидкого переміщення у просторі, рухливість; 3) готовність мандрувати [23, с. 43].

Дані визначення дають змогу виділити два основні підходи до поняття «мобільність»: якість особистості та процес безпосереднього переміщення. Спочатку мобільність представлялася у просторово тимчасовому, топологічному сенсі, як можливість швидкого переміщення та діяльності об'єкта [там само]. Процес переміщення розглянемо докладніше щодо класифікації видів академічної мобільності. У цьому дослідженні першорядне значення має мобільність як якість особистості, як особистісна характеристика діяльній активності: «готовність до швидкої зміни чи виконання будь-яких

дій».

У контексті інтегративної якості особистості всі аспекти мобільності виражаються через особистісно-психологічні характеристики (здібності) та активно-дієвий стан (готовність). При цьому більшість дослідників вважають освіту, загальнокультурні та професійні компетентності основою розвитку здібностей, а активно-дієвий стан чи готовність суб'єкта, що є обов'язковою умовою їх розвитку [30].

Становлення мобільності як інтегративної якості особистості обумовлено різними зовнішніми та внутрішніми умовами. Так, до перших належать:

- 1) навколишня дійсність, що постійно змінюється, і
- 2) зростаючі соціальні та професійні вимоги до особистості.

До других можна віднести властиву для мобільної особистості потребу у самореалізації, самовдосконаленні та саморозвитку [8, с. 98].

Таким чином, мобільність як особистісне утворення є формою реакції індивіда на різні зовнішні та внутрішні умови. У цьому відношенні вона є однією з форм адаптації як до соціально-економічних умов так і до постійних внутрішніх змін. Активно-творчий характер мобільності дає змогу визначити її як якість особистості.

У всьому різноманітті видів мобільності, що співвідноситься з різноманіттям видів та функцій людської діяльності та поведінки, виділяють також соціальну мобільність, яка розуміється як здатність або тенденція пересуватися з одних соціальних чи професійних груп та верств до інших, з одного соціального класу до іншого. Вона може бути як добровільною, так і вимушеною, обумовленою зовнішніми змінами в навколишній дійсності. Також соціальна мобільність - це переміщення одного індивіда або цілої соціальної групи з одного соціального шару в інший, зміна місця і ролі суб'єкта

в структурі суспільства [23, с. 43-45]. Соціальна мобільність може бути груповою, індивідуальною, міжпоколінневою; горизонтальною та вертикальною. Як приклад різних форм академічної мобільності дорослих, які вже закінчили програму бакалаврату можна навести наступні ситуації: участь у спільних проектах; професійну перепідготовку; стажування; участь у семінарах, наукових школах та конференціях; надання консультаційних та експертних послуг у сфері виробництва та освіти; встановлення партнерських відносин та ін.

З позицій професійної освіти найбільший інтерес викликає дослідження питання щодо академічної та професійної мобільності. Мобільність в освітній сфері більшість дослідників сьогодні пов'язують найчастіше з семестровою чи річною навчальною діяльністю студентів та аспірантів та роботою викладачів та дослідників у партнерському ЗВО. Серед найпоширеніших форм академічної мобільності – спільні програми, програми подвійних дипломів [1].

Студенти, дослідники та викладачі, беручи участь у програмах, пов'язаних із забезпеченням академічної мобільності, можуть отримати доступ до більш якісних освітніх та дослідницьких програм та повертаються до свого ЗВО з новим досвідом [16]. Сприяння та заохочення такого процесу сприяє розвитку системи професійної освіти, яка зможе здійснювати підготовку професіоналів, які готові зайняти свою нішу на сучасному світовому ринку праці та помітно вплинути на якість відтворення національних трудових ресурсів.

На сьогоднішній день вже не викликає сумніву необхідність забезпечення академічної мобільності особистості, яка є ключовою складовою Болонської системи (процесу, що має на меті створення загальноєвропейського освітнього та наукового простору, що забезпечує необхідне різноманіття наукових та освітніх програм та мати можливості для ефективної взаємодії даних програм, вузів та наукових центрів, у тому числі за рахунок сумісності, взаємного визнання, а також індивідуалізації освітніх траєкторій) [3].

Порівнянність освітніх програм досягається за рахунок зближення моделей освітніх процесів, використанням загальноприйнятих засобів опису навчальних програм та дисциплін, використанням модульних технологій навчання, а також єдиними механізмами оцінки знань та навичок, що забезпечується використанням у системі освіти, що вже отримав загальне визнання компетентнісного підходу до навчання.

Таким чином:

- освітні установи отримують умови для результативної взаємодії та конкурентного середовища;
- студенти отримують можливість створення власної освітньої траєкторії, можливість вибору найбільш привабливого за якістю освітніх послуг ЗВО, можливість працевлаштування у престижних компаніях, які визнають кваліфікацію випускників тієї чи іншої освітньої установи;
- наукові співробітники та викладачі набувають перспектив стажувань у провідних освітніх закладах та наукових центрах та плідної співпраці в галузі освіти та науки;
- держави охоплюють усі сучасні тенденції у сфері модернізації системи освіти, нової техніки та технологій, інноваційних розробок [13].

На нашу думку, найбільш перспективна сфера розвитку академічної мобільності – сфера професійної інженерної освіти, а пріоритетний суб'єкт-носій – технічний ЗВО, який, зважаючи на вимоги часу, є центром інноваційного знання, актуальних наукових досліджень та перспективних технологій. Академічна мобільність визначає характер та основні напрями компетентнісного становлення здобувача освіти (бакалавра чи магістра), виступає необхідною умовою освітньої успішності особистості студента в інтегрованому освітньому просторі [17].

Академічна мобільність - один із найважливіших аспектів інтеграції ЗВО України у світовий освітній простір і як

своєрідна характеристика професійно зорієнтованих амбіцій майбутніх фахівців, і як механізм успішної адаптації особистості до сучасних умов соціальної та трудової взаємодії, і як перспектива швидкого професійного становлення фахівця у багаторівневій компетентнісній освіті. В умовах безперервної освіти метою академічної мобільності також є отримання найсучасніших компетентностей, які забезпечують основу для ефективної навчальної або професійної діяльності та особистісного розвитку. Як зауважують сучасні науковці, програми академічної мобільності є точкою зростання університетів, показником їх освітньої «привабливості» та автономії [35].

Виникнення феномена академічної мобільності більшість дослідників пов'язують саме з часом створення Болонського університету (1088), коли на публічні лекції збиралися слухачі з країн Європи [3]. В даний час вже незаперечний той факт, що вона є важливим процесом в інтеграції вищої освіти у світову спільноту в умовах формування єдиного освітнього простору. Відтак, протягом поточного десятиліття суттєва частка випускників європейських ЗВО має стати учасниками програм міжнародної академічної мобільності. Відмінною рисою європейського освітнього простору стане розвиток академічної мобільності, диверсифікації її типів та масштабне впровадження. Мобільність студентів, академічного та адміністративного персоналу визнана основою створення європейського простору вищої освіти (Берлінське комюніке 2003 р.). Академічна мобільність створить умови для учасників програм, що дозволяють використовувати переваги освітніх систем різних країн з різними «освітніми традиціями», у тому числі «увібрати» культурну та мовну спадщину [1].

Основне завдання академічної мобільності – створити для студентів можливість здобуття різнобічної якісної професійної освіти у певній сфері, організувати їхній доступ до найкращих центрів знань із визнаними науковими школами, розширити можливості пізнання у всіх галузях культури [39]. Завданнями освітніх систем у цій галузі є:

- сприяння мобільності, ефективному здійсненню свободи пересування;
- приділення особливої уваги доступу до навчальних закладів та відповідних послуг для студентів.

Мобільність також може підвищити якість освіти та наукових досліджень, рівень культури студентів, дослідників-початківців та співробітників ЗВО [36]. І як наслідок, вона набуває важливого значення для розвитку особистості та для її конкурентоспроможності на ринку праці, дає змогу сформувати повагу до різноманіття розуміння різних культур та інтегруватися в полікультурному середовищі в умовах мовного різноманіття Європейського простору, та розширює співпрацю та конкуренцію університетів.

Значною мірою розвитку процесу інтернаціоналізації Європейської освіти сприяють різні програми країн Євросоюзу, що так чи інакше пов'язані з розвитком мобільності (наприклад, Erasmus, SOCRATES, IREX, Tempus, British Council, COMMETT, LINGUA, DAAD, CIBA, EduFrance та інші), які вже справили позитивний вплив на академічні обміни між десятками європейських країн [35].

Звичайно, розвиток академічної мобільності суб'єктів, як інструмент Болонського процесу, створює великі можливості як сфери освіти, так і процесу інтеграції єдиного європейського ринку праці та єдиного виробничого, технологічного простору [32]. Міжнародна, транснаціональна освіта, зумовлена її розвитком, трансформує вищу освіту з виду освітніх послуг у важливий сегмент європейської економіки.

Міжнародна мобільність постійно збільшує свою популярність у світовому співтоваристві, адже надання освітніх послуг іноземним громадянам є прибутковим видом експорту, за оцінками експертів ЮНЕСКО [38]. За прогнозами дослідників, до 2025 року загальна кількість студентів у світі збільшиться до 260 мільйонів осіб. Кількість академічно-мобільних студентів зросте в той же період до 7 мільйонів [там само]. У звітній доповіді Експертного форуму

наголошується на необхідності розвитку міжнародної мобільності як базового елемента суспільства знань, невід'ємної характеристики конкурентоспроможної Європи. У довгостроковій перспективі академічна мобільність у ЄС стане скоріше правилом, ніж винятком. На сьогоднішній день набула актуальності віртуальна мобільність, як заміна чи доповнення фізичної мобільності. Тим більше, що власне мобільність фізична міжнародна в окремих випадках може бути організована спільно з мобільністю віртуальною для цілей встановлення та підтримки контактів та зв'язків між освітніми установами та групами.

У 1996 Комітет міністрів Ради Європи році запровадив поняття «академічної мобільності» яке трактується як переміщення здобувачів освіти або викладачів-дослідників на певний академічний період (включаючи проходження навчальної чи виробничої практики), як правило, на семестр чи навчальний рік, до іншого закладу вищої освіти (всередині країни або за кордоном) для навчання або проведення досліджень, з обов'язковим перезарахуванням в установленому порядку освоєних освітніх програм у вигляді кредитів у ЗВО» [1, с. 8].

При цьому академічна мобільність не може бути обмежена лише просторовим переміщенням, можливістю навчатися чи працювати за кордоном, а відповідність професійних дипломів вимогам інших країн не обов'язково гарантує конкурентоспроможність у професійному середовищі. Нині такою гарантією, незалежно від географічного чи політичного простору, є професійна компетентність фахівця [32; 37]. Вона передбачає, окрім всього іншого, готовність до змін у житті, в тому числі професійних, проявляється у вираженому усвідомленні власної значущості у досягненні успіху, що важливо у процесі становлення конкурентоспроможності майбутнього професіонала, де соціально-психологічна складова відіграє провідну роль [39].

Таким чином, в рамках даного дослідження дотримуватимемося позиції, що академічна мобільність є спільною

діяльністю освітньої установи та самого учня (студента) з організації та здійснення його переміщення на один або кілька академічних періодів (у тому числі навчальна або виробнича практика) до іншого ЗВО (підрозділ) для освоєння навчальної програми або здійснення спільної дослідницької роботи.

Різні питання формування та розвитку академічної мобільності особистості розглянуті на роботах численних дослідників [1; 8; 25; 36 та ін.]. Водночас, на нашу думку, в них недостатньо уваги приділено забезпеченню саме «соціалізуючої складової» цього процесу. Найчастіше основна вимога до академічно-мобільної особи – володіння на необхідному рівні іноземною мовою, що дає змогу ефективно взаємодіяти в умовах соціального, культурного та академічного обміну. Безумовно, ефективна взаємодія у міжкультурному середовищі у соціальній та професійній сфері неможлива без достатнього рівня розвитку іноземної комунікативної готовності [40]. Водночас, як свідчать педагогіки практики, досить часто знання власне іноземної мови не дає гарантії майбутньому фахівцю продуктивного її використання, причина цього – так званий психологічний бар'єр, який характеризує відсутність здатності та готовності застосувати знання іноземної мови у практичній діяльності. Також міжнародна академічна мобільність повинна передбачати крім спеціальної мовної підготовки соціокультурні та професійні знання, навички використання необхідних інформаційних технологій, сформовані вміння та навички, ефективне використання яких сприяє адаптації суб'єктів до умов, що змінюються, психологічну готовність до внутрішнього саморозвитку та подальшого перетворення навколишньої дійсності [39].

Отож, структуру готовності до академічної мобільності можна трактувати як триєдину систему, яка містить 3 основних складових - організаційно-управлінську, яка залежить від конкретної професійної діяльності, що включає необхідні компетентності, мовну підготовку і сформовану систему особистісних якостей, мотивів, установок і умінь, що

становлять соціально-психологічну готовність [там само].

Відповідно до вищевикладеного, готовність до академічної мобільності особистості включає чотири основних компоненти [2, с. 19]: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-комунікативний, діяльнісний і рефлексивний.

Таблиця 1

Матриця компонентів готовності до академічної мобільності студента

<i>Компоненти готовності до академічної мобільності</i>			
<i>Когнітивний компонент</i>	<i>Діяльнісний компонент</i>	<i>Комунікативний компонент</i>	<i>Рефлексивний компонент</i>
Володіння соціокультурною та професійно спрямованою термінологією, за необхідності іноземною мовою. Знати особливості країни приймаючого ЗВО. Розуміти проблемність соціальних та професійних ситуацій.	Здатність розуміти, вибирати, аналізувати інформацію, формулювати мету та завдання та визначати шляхи їх вирішення, приймати відповідальні рішення, мати досвід діяльності професійної спрямованості.	Здатність працювати в команді, співпрацювати, нести відповідальність перед колегами, використовувати при необхідності іноземну мову в ситуаціях соціального та професійного спілкування, логічно та грамотно будувати усне та письмове мовлення.	Здатність критично оцінювати інформацію, досягнення та недоліки, прагнення до саморозвитку в тому числі професійного, виявляти толерантність.

Таким чином, професійна мобільність, як і академічна, неспроможна розглядатися окремо від соціально-психологічної складової готовності до неї, тобто інтегративної якості особистості, що поєднує:

- якісно сформовану сталу мотивацію до професійної мобільності;
- специфічні професійні та особистісні характеристики;
- усвідомлення фахівцем необхідності та важливості професійної мобільності, що виникає в умовах рефлексії власної готовності до неї [13].

Розвиток кожної складової зрештою призведе до формування соціально-психологічної готовності до професійної мобільності. У той самий час, у деяких словниках з психології професійна мобільність визначається як здатність і готовність швидко і ефективно опанувати нову техніку і технології, тобто інновації; швидко отримувати недостатні знання та вміння, що гарантують продуктивність професійної діяльності в новій сфері; здатність успішно перемикатися на іншу діяльність або змінювати вид праці [7]. Незважаючи на те, що в психологічній літературі професійна мобільність розглядається тільки в контексті зміни виду діяльності або професійної сфери, ми пропонуємо трактувати цей термін у більш широкому розумінні з урахуванням сучасних умов постійного переміщення фахівців у результаті глобалізації. При цьому професійна мобільність особистості має ґрунтуватися на когнітивних здібностях, творчому підході, схильності до аналізу та критичності мислення, прагненні до саморозвитку, тобто акцентуватися саме на розвитку соціально-психологічної складової.

У табл. 2 наведено порівняльну характеристику академічної та професійної мобільності.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика академічної та професійної мобільності

Таблиця 3

Категорії мобільності	Академічна мобільність	Професійна мобільність
Як процес	<p>Переміщення студентів, викладачів чи наукових співробітників на певний академічний період (у тому числі на період навчальної, виробничої практики), найчастіше, на один чи два семестри до іншого вузу (всередині однієї країни або в іноземну освітню установу) для освоєння освітньої програми чи проведення наукових досліджень, з умовою обов'язкових заліків освоєної дисципліни чи курсу у порядку у своєму ЗВО.</p>	<p>Зміна виду трудової діяльності або професійної ролі співробітника, що виникла через зміну посади, місця роботи чи професії, успішне переключення на іншу професійну діяльність чи діяльність в іншій компанії. Професійна мобільність передбачає володіння загальнопрофесійними прийомами та вміння продуктивно їх використовувати для вирішення професійних завдань та відносно легко переходити до нового виду діяльності; забезпечує готовність до інновацій у професійної діяльності</p>

Як інтегральне особистісне утворення	Інтегративне особистісне якість майбутнього інженера, що включає такі особисті якості: активність, відповідальність, самостійність, впевненість у собі, оптимістичний настрій, цілеспрямованість, толерантність до соціального середовища, потреба у постійному самовдосконаленні.	Інтегральне особистісне утворення, що поєднує здатність і готовність особистості швидко і ефективно опановувати нової техніки і технологією, тобто інноваціями, отримувати та систематизувати необхідні відсутні знання та вміння, що гарантують продуктивність нового виду діяльності у сучасних умовах.
--------------------------------------	--	---

Як бачимо, професійна мобільність, як і академічна, передбачає володіння особистістю різноманітними узагальненими професійними прийомами та готовність продуктивно їх використовувати, здатністю здійснювати швидкий відбір та реалізацію оптимальних способів вирішення завдань у своїй професійній галузі за різних умов навчання та праці. Очевидно, що в основі розвитку соціально-психологічної готовності до професійної мобільності лежать: мотивація до самоосвіти та самовдосконалення, мотивація досягнення та оптимістичне сприйняття можливості зміни виду діяльності чи професії.

1.2. Сучасні вимоги до майбутніх інженерів у контексті академічної мобільності.

Професійна підготовка майбутніх фахівців, насамперед, має бути націлена на задоволення потреб економіки країни в кадровому потенціалі. У сучасних умовах, в рамках компетентнісного підходу, головна роль у цьому процесі відводиться орієнтації на особисті потреби (у тому числі конкурентоспроможність) та професійну компетентність, яка також дає змогу

скоротити час адаптації випускників ЗВО у професійному середовищі і, як наслідок, підвищити їхню конкурентоспроможність [2; 12; 14 та ін.].

Розглянемо особливості різних типів професій, зокрема інженерних. Відповідно до сучасного підходу, основні групи професій можна класифікувати на п'ять типів залежно від предмета праці: людина – техніка, людина – людина, людина – природа, людина – художній образ, людина – знакова система [20]. Основні вимоги до особистісних характеристик представників різних професій представлені у табл. 3, з якої видно, що для інженерів, тобто фахівців групи «людина - техніка», як й інших груп професій, велике значення має соціально-психологічна складова особистісної характеристики.

Таблиця 3.

Основні вимоги до характеристики представників різних професій

Тип професії	Основні характеристики спеціаліста
1	2
<p align="center">Людина - Техніка</p>	<p align="center">Фахівці цієї групи професій працюють не тільки з технікою та технологіями, але й спілкуються з людьми різного рівня освіти, різної професійної та посадової належності: з робітниками, майстрами, начальниками дільниць, цехів, відділів. Людям цієї групи професій необхідно володіти соціально-психологічними знаннями для того, щоб розуміти, наскільки надійні колеги у вирішенні конкретних питань та здійсненні проектів; вміти знаходити компроміс у складних ситуаціях, вибудовувати стосунки з постачальниками сировини та споживачами продукції. У багатьох випадках ефективність процесу спілкування фахівців групи професій «людина – техніка» впливає на економічну стабільність та ефективну роботу підприємства.</p> <p align="center">Професійно важливими якостями є також підвищене почуття відповідальності, стресостійкість, емоційна стійкість у надзвичайних ситуаціях, емоційна стриманість.</p>

Людина - Людина	<p>Представники цієї групи професій найчастіше керують колективами людей, займаються виховною та навчальною діяльністю, виконують певні дії з обслуговування духовних, соціальних, матеріальних потреб людей. Безперечно, фахівцям цієї групи професій необхідно вміти слухати і чути іншу людину, вміти психологічно її розуміти, мати творчий склад розуму для вирішення проблем соціуму, бути здатним представляти варіанти можливих наслідків діяльності людей, передбачати можливі наслідки конфліктних ситуацій та вміти їх контролювати.</p>
--------------------	---

Закінчення табл. 3

1	2
<p>Людина - Жива природа</p>	<p>Професіонал, що працює з біологічними об'єктами, створює умови розмноження та розвитку живих організмів у необхідному напрямку, контролює дані процеси, повинен уміти помічати найнезначніші зміни в обстановці своєї праці. Фахівцям даної групи професій необхідно мати кругозір у загальних питаннях та вузькоспеціальній галузі мікробіології, рослинництва, тваринництва, оскільки процеси та події, з якими вони працюють, складні та багатогранні. Умови їхньої праці нестандартні та змінюються за складними та неявними законами.</p>
<p>Людина - Художній образ</p>	<p>Основна вимога – художній такт. Важливими є наявність польоту фантазії, наявність художньої думки, гнучкість у прийнятті рішень, розвинене естетичне почуття, почуття гарного. Фахівцям цієї групи професій потрібен нестандартний розум, неупередженість мислення, необмежена рамками, засвоєними у процесі оволодіння знаннями</p>
<p>Людина - знак</p>	<p>Одне з найважливіших аспектів фахівців цієї групи - емоційна стійкість, акуратність, систематичність у роботі. Дуже важливі: здатність працювати зосереджено за умов зовнішніх перешкод, вміння контролювати хід і послідовність розумових дій, посидючість, терпіння, акуратність, розумова працездатність.</p>

Питання забезпечення якості інженерної освіти знаходять своє відображення у наукових дослідженнях, статтях та монографіях сучасних закордонних та вітчизняних вчених [2; 12; 14; 19; 55; 57 та ін.]. Узагальнюючи отримані ними результати можна відзначити, що проблема формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності є однією з малодосліджених проблем теорії та методики професійної освіти і частіше всього розглядається у контексті компетентнісного підходу. Відтак компетентності, необхідні сучасному інженеру, які у освітніх стандартах технічних спеціальностей, проаналізовано за критерієм адекватності мети забезпечення якості інноваційної освіти [12].

У більшості країн із розвинутою промисловістю інженерні спеціальності мають особливий суспільний статус. Там тільки ті фахівці, які пройшли сертифікацію та ліцензування, занесені до відповідних реєстрів, мають право на здійснення професійної діяльності: Chartered Engineer (Великобританія, Нова Зеландія, Австралія, Ірландія), Professional Engineer (США, Японія, Південна Африка, Канада, Південна Корея, Сінгапур) [53].

27 європейських країн (близько вісімдесяти національних інженерних асоціацій, два мільйони фахівців) входять до складу федерації європейських інженерних організацій Federation Europeenne d'Associations Nationales d'Ingenieurs (FEANI) [61]. Це такі країни, як Австрія, Бельгія, Швейцарія, Кіпр, Чеська республіка, Німеччина, Данія, Естонія, Іспанія, Фінляндія, Франція, Великобританія, Греція, Угорщина, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Швеція, Словенія, Словаччина. Україна є членом FEANI. Ця інженерна організація офіційно визнана Європейською комісією як представник інтересів європейської інженерної спільноти, має консультативний статус у UNESCO, Організації з промислового розвитку ООН та Раді Європи, а також стала одним із засновників Всесвітньої федерації інженерних організацій World Federation of Engineering Organizations (WFEO). FEANI співпрацює з організаціями, що ведуть діяльність у галузі проблем інженерної освіти, сприяє визнанню

інженерних кваліфікацій одних європейських країн іншими, а також приверненню уваги до суспільної ролі та відповідальності таких фахівців.

Міжнародний форум мобільності професійних інженерів Engineers Mobility Forum (EMF) [66], об'єднав інженерні асоціації багатьох країн та заснував Міжнародний реєстр професійних інженерів EMF. EMF Registered International Professional Engineers – зареєстровані професійні інженери, які пройшли акредитацію в Комітеті з моніторингу (EMF Monitoring Committee). EMF сформулював єдині вимоги до «професійних інженерів» та визначив міжнародні стандарти присудження такого звання, що дає таких фахівців у країнах-учасниках, що забезпечують їхню міжнародну мобільність. У EMF взяли участь Австралія, Великобританія, Гонконг, США, Ірландія, Канада, Малайзія, Нова Зеландія, Республіка Корея та Японія [66]. Для формування єдиних вимог до випускників технічних та технологічних спеціальностей у 1989 році організаціями, відповідальними за акредитацію освітніх програм (Австралія, Великобританія, Гонконг, Ірландія, Канада, Нова Зеландія, США, Південна Африка) розроблено Вашингтонську угоду (The Washington Accord - WA), що відповідає вимогам до компетенцій у рамках роботи EMF. Вимоги до компетенцій визнаних у перелічених країнах інженерів сформульовані в Graduate Attributes and Professional Competencies [63]. Останній варіант вимог до професійних компетенцій було сформовано у 2005 р. у Гонконгу. У даному документі останні класифіковані за розділами: тривалість навчання, знання інженерних наук, інженерний аналіз, проектування та розробка інженерних рішень, екологія та сталий розвиток, використання сучасного інструментарію, проектний менеджмент та фінанси, індивідуальна та командна робота, комунікація, відповідальність перед суспільством, етика, навчання протягом усього життя, більшість з яких може бути віднесена нами до складових соціально-психологічної готовності майбутнього інженера [59].

У вітчизняних ЗВО професійна підготовка інженерів почала здійснюватись ще на початку ХХ століття. Безумовно, за цей період у суспільстві формувалися і змінювалися певні критерії та вимоги, що

пред'являються до знань, умінь, навичок та компетностей майбутніх інженерів, а також вимоги до освітніх стандартів та програм їх підготовки.

В даний час розвиток функціонування органів сертифікації та реєстрації інженерів в Україні забезпечує збереження професії «інженер» у традиційному розумінні, а також соціального прошарку професійних технічних фахівців [26]. Системи сертифікації можуть гарантувати забезпечення високого рівня сформованості їх професійних компетентностей, сприяти вдосконаленню процедур оцінки якості підготовки фахівців та надання їм певного статусу. Сьогодні можна говорити про те, що в нашій країні накопичено суттєвий досвід роботи органів сертифікації та реєстрації фахівців та розроблення професійних стандартів для різних видів професійної діяльності (табл. 4)

Вимоги міжнародних організацій до інженерів

Вимоги FEANI (Federation Européenne d'Associations Nationales d'Ingenieurs)	Вимоги EMF (Engineers Mobility Forum)	Вимоги Стандарту Інженера АТЕС (Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво), узгоджені з вимогами Міжнародного інженерного альянсу (IEA)
1	2	3
<p><i>Австрія, Бельгія, Швейцарія, Кіпр, Чеська республіка, Німеччина, Данія, Естонія, Іспанія, Фінляндія, Франція, Великобританія, Греція, Угорщина, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина</i></p>	<p><i>США, Канада, Великобританія, Ірландія, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка, Гонконг, Японія, Малайзія, Республіка Корея</i></p>	<p><i>Австралія, Бруней, В'єтнам, Гонконг, Індонезія, Канада, КНР, Республіка Корея, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Перу, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія.</i></p>
<p>1. Розуміння сутності професії інженера та обов'язку служити суспільству, професії та зберігати довілля за допомогою дотримання кодексу професійної поведінки FEANI.</p>	<p>1. Застосування універсальних знань (володіння широкими та глибокими) важливими знаннями та вміння їх використовувати як основу для практичної інженерної діяльності).</p>	<p>1. Сміслове застосування універсальних знань (володіння широкими та глибокими важливими знаннями та готовність використовувати їх як основу для практичної інженерної діяльності).</p>
<p>2. Наявність високого рівня розуміння принципів інженерії, заснованих на математиці та інших наукових науках дисципліни, що мають відношення до спеціалізації</p>	<p>2. Застосування локальних знань (володіння тими ж знаннями та вміння їх використовувати у практичній діяльності в умовах специфічної юрисдикції).</p>	<p>2. Осмілене застосування локальних знань (володіння тими ж знаннями та готовність використовувати їх у практичній інженерній діяльності в умовах міжнародної професійної мобільності)</p>

Продолжение таблицы 4

<p>3. Здатність застосовувати відповідні теоретичні та практичні методи до аналізу та вирішення інженерних проблем.</p>	<p>3. Аналіз інженерних завдань (постановка, дослідження та аналіз комплексних інженерних завдань).</p>	<p>3. Аналіз інженерних проблем (Готовність до постановки, дослідження та аналізу комплексних інженерних проблем).</p>
<p>4. Загальні знання про інженерну діяльність в галузі спеціалізації та характеру сучасного виробництва, включаючи використання матеріалів, компонентів та програмного забезпечення.</p>	<p>4. Проектування та розробка інженерних рішень (проектування та розробка інженерних рішень комплексних інженерних завдань).</p>	<p>4. Проектування інженерних рішень (готовність до проектування та розроблення рішень комплексних інженерних проблем).</p>
<p>5. Знання стандартів та правил, що відповідають галузі спеціалізації.</p>	<p>5. Оцінка інженерної діяльності (оцінювання результатів комплексної інженерної діяльності).</p>	<p>5. Оцінка інженерної діяльності (готовність оцінити значимість результатів комплексної інженерної діяльності).</p>
<p>6. Здатність бути лідером, включаючи адміністративні, технічні, фінансові та особистісні аспекти.</p>	<p>6. Відповідальність за інженерні рішення (відповідальність за прийняття інженерних рішень в частині або по всьому інженерному комплексу діяльності).</p>	<p>6. Соціальна відповідальність (готовність виявити вищий ступінь відповідальності за соціальні, культурні та екологічні наслідки комплексної інженерної діяльності у контексті сталого розвитку).</p>
<p>7. Знання інженерної економіки, методів забезпечення якості, уміння використовувати технічну інформацію та статистику.</p>	<p>7. Організація інженерної діяльності (організація частини чи всього комплексу інженерної діяльності).</p>	<p>7. Дотримання законодавства та правових норм (готовність дотримуватися всіх юридичних і вимог, зокрема у частині охорони здоров'я та безпеки під час ведення інженерної діяльності).</p>

8. Вміння працювати у команді над міждисциплінарними проектами.	8. Етика інженерної діяльності (ведення інженерної діяльності з дотриманням етичних норм).	8. Етика інженерної діяльності (готовність до ведення інженерної діяльності із дотриманням етичних норм)
9. Вільне володіння європейськими мовами, достатнім для спілкування при роботі в Європі.	9. Суспільна безпека інженерної діяльності (розуміння соціальних, культурних та екологічних наслідків комплексної інженерної діяльності, у тому числі щодо сталого розвитку).	9. Організація та управління інженерною діяльністю (готовність до часткового або повного управління одним або декількома видами комплексної)
10. Комуникативні навички та підтримання необхідного рівня компетентності з допомогою безперервного професійного розвитку	10. Комунікація (ясність спілкування з іншими учасниками комплексної інженерної діяльності)	10. Комунікація (готовність до чіткого та чіткого спілкування з іншими учасниками комплексної інженерної діяльності)
11. Слідування постійно технічним змінам, що розвиваються, і творчий пошук у рамках професії.	11. Навчання протягом усього життя (безперервне професійне вдосконалення, достатнє для підтримки та розвитку компетенцій).	11. Навчання протягом усього життя (готовність до безперервного підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення, достатньому для ...)
12. Вміння використовувати існуючі та перспективні технології, що відносяться до галузі спеціалізації.	12. розсудливість (керівництво здоровим глуздом при веденні комплексної інженерної діяльності)	12. Прийняття інженерних рішень (готовність до прийняття інженерних рішень на альтернативній основі, керуючись здоровим глуздом складних умовах при суперечливих вимогах та ...)
	13. законність та нормативність (дотримання законодавства та правових норм, охорона здоров'я людей та забезпечення безпеки комплексної інженерної діяльності)	13. Відповідальність за інженерні рішення (готовність нести часткову чи повну відповідальність за прийняття рішень при веденні комплексної інженерної діяльності)

Аналіз табл. 4 показує, що вимоги різних організацій до інженерів містять загальні положення, базові засади професійної етики, базові моральні цінності, а також перелік універсальних, професійних та спеціальних компетностей, сформованість готовності до комплексної інженерної діяльності, володіння як спеціальними інженерними знаннями, так і певними особистісними якостями, які забезпечують ефективність діяльності у сучасних умовах.

Досліджуючи вимоги до професійних інженерів, необхідно відзначити таку вітчизняну особливість як існування інженерних кодексів. Інженерний кодекс – це документ, що визначає етичні засади та принципові правила професійної діяльності. Інженерні кодекси, на жаль, не включені до системи нормативних документів, тому дотримання норм та вимог, прописаних у них, є особистим добровільним зобов'язанням кожного фахівця. Кожен інженер особисто для себе приймає або не приймає їх, що може бути критерієм його сумлінності та професіоналізму.

Як основні положення інженерного кодексу виділяють:

1. Встановлення в галузі проектування та керівництва створених об'єктів промислового та цивільного призначення зразкових правил етики та професійної поведінки інженерів у їх взаємовідносинах один з одним, з роботодавцями, інвесторами та замовниками, з контролюючими органами та іншими учасниками виробничого процесу;
2. Забезпечення сумлінного виконання професійних функцій та зобов'язань інженерів перед суспільством, державою, роботодавцем (замовником) та колегами.

Положення інженерних кодексів ґрунтуються на принципах, властивих професії інженера:

- обов'язок інженера – сумлінне, відповідальне та якісне виконання робіт у необхідних обсягах у строки, що відповідають нормативам та умовам проведення робіт;
- усвідомлення інженером потенційної небезпеки здоров'ю, безпеки людей, довкілля результатів своєї діяльності;
- інженерні знання, навички та досвід не можуть мати всеосяжний характер, тому гарантія повної досконалості

виконуваної роботи з оцінки замовника (роботодавця), контрольно-перевіряючих органів та інших фахівців неможлива [34].

Інженер зобов'язаний дотримуватись вимог державних стандартів, будівельних норм та правил, технічних умов, інших нормативних документів, що регламентують його діяльність, він несе відповідальність перед законом. У той самий час його діяльність, повинна мати гуманістичну спрямованість, основною метою має залишатися благополуччя суспільства, його членів. Інженер зобов'язаний відмовитися від проведення робіт, що спричинили порушення вимог чинного законодавства та нормативних актів, що створюють потенційну небезпеку для здоров'я та безпеки людей та навколишнього природного середовища.

Інженер відповідальний перед професійним співтовариством. У відносинах з колегами він має прагнути до позитивної співпраці та обміну досвідом з колегами, поважати роботу інших, утримуватися від необґрунтованої довіри та необґрунтованої критики (оцінка роботи колег має бути об'єктивною). Що ж до корпоративних норм, то інженер має дотримуватися етичних норм поведінки у суспільстві, загальноприйнятих правил професійних відносин з виробництва (на підприємстві, у створенні). У той же час, фахівець повинен рішуче відкидати норми корпоративної етики, що порушують основні принципи інженерних кодексів [там само].

З позицій забезпечення саморозвитку інженер зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень, опановувати нові знання та навички за спеціальністю, за суміжними професіями, а також сучасними знаннями в галузях інформаційних технологій, економічної науки, юридичних наук, у сфері розвитку нових технологій у світі. Він не має виявляти категоричності, у ситуаціях, що виходять за межі його власної компетентності, скористатися знаннями та досвідом фахівців, компетентних у цій галузі, що й забезпечують різноманітні стажування, програми підвищення кваліфікації, тобто мати готовність до безперервного розвитку та освіти.

У той самий час освітні стандарти визначають конкретні види професійної діяльності, які відображають особистісні

характеристики майбутнього фахівця. А конкретні види професійної діяльності, до яких здебільшого готується студент інженерного ЗВО, визначають зміст його професійної програми, що розробляється вищим навчальним закладом спільно з навчальними, науково-педагогічними працівниками закладу вищої освіти та об'єднаннями роботодавців [44].

Як зазначалося раніше, інженер, крім того, що є основним носієм науково-технічного прогресу, що перетворює його ідеї та закони на конкретні конструктивно-технологічні форми та рішення, повинен мати низку особистісних якостей та навичок, таких як комунікабельність, соціальна відповідальність, уміння вести переговори, організаторські здібності та інші. Ці якості мають бути сформовані в процесі навчання у ЗВО, та їх компетентнісне вираження регламентоване державними освітніми стандартами.

Компетентнісна модель підготовки майбутніх інженерів не є абсолютно новим явищем у сучасній вищій професійній освіті. Так чи інакше її елементи завжди були присутні в освітньому процесі. Компетентнісний підхід - це спроба привести вищу освіту, у тому числі й інженерно-технічну, у відповідність до вимог ринку праці, із запитами особи та суспільства [44, с. 314]. Крім того, з цим підходом пов'язуються ідеї відкритих замовлень на утримання освіти з боку ринку праці та потенційних роботодавців.

Компетентність є комплексною характеристикою спроможності та готовності випускників демонструвати та застосовувати отримані в результаті освоєння основної загальноосвітньої програми знання, уміння, навички, а також особистісних якостей, що дозволяють виконати конкретну професійну діяльність на високому рівні у стандартних та змінних ситуаціях професійної діяльності [23]. Відповідно до освітніх стандартів компетентності поділяються на професійні та загальнокультурні. Визначимо перелік тих з них, що сприяють формуванню готовності майбутнього інженера до академічної мобільності.

Загальнокультурні – компетентності, які забезпечують особистісний розвиток, життєвий успіх, соціальну адаптацію

особи; сприяють вирішенню професійних завдань, завдань соціальної участі та особистісного зростання незалежно від конкретного напрямку професійної діяльності.

Одним із методів розгляду компетентностей випускника є системний підхід до аналізу предметної діяльності, що визначає компетентність у цій галузі. Нізовцевим А. В. [27] запропоновано чотирирівневу структуру компетентності випускника ЗВО (табл. 5).

Таблиця 5

Чотирирівнева структура професійної компетентності майбутніх інженерів

Найменування компетенцій	Сутність компетенцій
1	2
1-й рівень – рівень інтегральної професійної компетентності	Інтегральна професійна компетентність майбутнього інженера.
2-й рівень- рівень узагальнюючих компетентностей	Професійні компетентності (ПК) та загальнокультурні компетентності (ОК)

<p>3-й рівень – рівень проміжних компетентностей</p>	<p>Компетентності, що відповідають видам професійної діяльності бакалаврів: загальнопрофесійна, науково-дослідницька та розрахунково-аналітична, виробнича та проектно-технологічна, організаційно-управлінська. На цьому рівні також розглядаються загальнокультурні компетентності, які поділені на компетентності загальнонаукової, соціально-психологічної та інструментальної груп.</p>
<p>4-й рівень – рівень приватних (елементарних) компетентностей</p>	<p>Приватні компетентності, що не підлягають дробленню на більш дрібні.</p>

З таблиці видно, що професійні компетентності майбутніх інженерів відповідно до видів діяльності, своєю чергою, діляться на загальнопрофесійні, науково-дослідні та розрахунково-аналітичні, виробничі та проектно-технологічні, організаційно-управлінські. А загальнокультурні – поділяються на компетентності загальнонаукової, соціально-психологічної та інструментальної груп. Зрозуміло, що для відповідності підготовки випускника вимогам освітнього стандарту необхідно формувати та розвивати весь вказаний перелік.

Отже, професійна компетентність фахівця, що має інженерну освіту це - системна характеристика особистості, що динамічно розвивається та свідчить про рівень володіння ним сучасними технологіями та методами вирішення професійних завдань різного рівня складності, а також дає змогу ефективно здійснювати професійну діяльність [27].

У структурі професійної компетентності інженера кожен компонент однаковою мірою впливає на ефективність діяльності та визначає успішність та конкурентоспроможність фахівця. Разом з тим, компетентності соціально-психологічної групи займають особливе місце в цій структурі, оскільки реалізація особистісного потенціалу, розвиток здібностей, визначення найбільш ефективних способів вирішення поставлених завдань, організація спілкування та взаємодії з колегами, освоєння нових знань та видів діяльності, що визначається соціально-психологічними характеристиками людини.

У найзагальнішому вигляді соціально-психологічні компетентності передбачають певний обсяг знань і рівень сформованості умінь і навичок, що дають змогу людині адекватно орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, об'єктивно оцінювати себе та людей, здійснювати самоаналіз та самоконтроль, прогнозувати поведінку інших, формувати необхідні відносини та успішно впливати на них, з умов, що склалися [22]. Вони спрямовані, насамперед, на виявлення готовності і прагнення ефективно вибудовувати відносини з іншими людьми, при цьому розуміти себе та оточуючих, враховуючи зміни психічних станів, різні ситуації міжособистісних відносин та умови соціального середовища, що змінюються.

У контексті міжнародної академічної мобільності соціально-психологічні компетентності розглядаються в міжкультурному аспекті, як здатність індивіда до ефективної діяльності та взаємодії в умовах полікультурного суспільства. Незважаючи на те, що деякі аспекти пізнавальної діяльності, поведінки чи емоційної сфери є специфічними для конкретної країни чи регіону, є підстави вважати, що існує набір характеристик, що дозволяють успішно адаптуватися до більшості культур [25].

Глобальна компетентність, будучи нагальною необхідністю для сучасного фахівця, особливо інженера, широко вивчається дослідниками [56]. Алан Паркінсон у роботі «Принципи розвитку глобальної компетентності» («The Rationale for Developing Global Competence») ретельний аналіз концепції глобальної компетентності і перераховує 13 її складових

[60]. Відповідно до даної моделі, випускник інженерного ЗВО повинен володіти наступними характеристиками:

1. Вміти ставитись до інших культур як до цінності;
 2. Вміти спілкуватися із представниками інших культур;
 3. Бути знайомим з історією, політичною та економічною системами кількох цільових культур;
 4. Володіти іноземною мовою на розмовному рівні;
 5. Знати професійну (у тому числі технічну) іноземну мову;
 6. Вміти ефективно працювати чи керувати поліетнічним чи полікультурним колективом;
 7. Бути здатним вирішувати етичні питання, пов'язані з культурними чи національними відмінностями;
 8. Розуміти культурну специфіку проектування (дизайну), виробництва та використання продукції;
 9. Мати розуміння про цілісність та взаємопов'язаність світу та принципи роботи світової економіки;
 10. Усвідомлювати можливі наслідки культурних відмінностей та можливих підходів до вирішення інженерних завдань;
 11. Мати деяке уявлення про закордонну специфіку таких явищ, як управління постачанням, інтелектуальна власність, відповідальність та ризики, бізнес-практики;
 12. Мати досвід участі у вирішенні інженерних завдань у міжнародному контексті за рахунок міжнародних стажувань, практичного навчання з елементами громадської діяльності, участі у віртуальному інженерному проекті або інших можливостей;
 13. Розглядати себе як громадянина своєї країни, а й як «громадянина світу»; усвідомлювати виклики, що стоять перед сучасним людством, такі як сталий розвиток, захист довкілля, бідність, питання безпеки та здоров'я населення [206].
- Отже, очевидно, що з реалізації свого професійного і особистісного потенціалу інженеру міжнародного рівня поруч із

високої професійної кваліфікацією необхідні соціально-психологічні вміння [119].

Ми розглядаємо професійну компетентність одночасно як передумову та обов'язковий структурний компонент професійної готовності спеціаліста. Виходячи з цього, соціально-психологічні компетентності майбутнього інженера є одним із складових елементів у структурі професійної компетентності та необхідною передумовою його соціально-психологічної готовності до діяльності у предметному полі зазначеної спеціальності взагалі, та до академічної мобільності зокрема.

Соціально-психологічні компетентності особливо важливі для інженерів як представників професії. Моральні основи діяльності сучасного інженера, при прийнятті відповідальних рішень, стають рівнозначними технологічним, економічним та екологічним інструментарієм. Разом з тим, дані проведених досліджень показують, що значна частина сучасних фахівців має невисокий рівень сформованості цієї групи компетентностей. Зокрема, випускники технічних ЗВО зазнають складнощів при роботі у групі, не вміють і не намагаються уникати конфліктів, часто не готові нести відповідальність за професійні дії [22].

Одним із основних критеріїв відповідності рівня підготовки випускників нагальним умовам ринку праці є вимоги, які пред'являються до випускників інженерно-технічних спеціальностей роботодавцями.

На думку роботодавців, ефективна модель випускника технічного ЗВО має ґрунтуватися не лише на професійних якостях - впевнене володіння комп'ютером, хороші теоретичні знання за спеціальністю, поінформованість за найсучаснішими технологіями та матеріалами, досвід оформлення креслень, вміння працювати з нормативною документацією та довідковою літературою, знання технічної англійської мови, а й на відповідних особистісних характеристиках – працьовитість, прагнення до саморозвитку, патріотизм до обраної професії, комунікабельність, чесність, вміння грамотно висловлювати свої думки, ініціативність, вміння самостійно приймати рішення, бути мобільним [27].

Деякі автори розглядають особистісний та професійний розвиток як взаємодоповнюючі один одного процеси, тобто як становлення, зростання, інтеграцію у професійній праці особистісних якостей та здібностей, професійних компетенцій, але головне – як активне якісне перетворення особистістю свого внутрішнього світу, що призводить до його принципово новому ладу та способу життєдіяльності, творчої самореалізації у професії [19].

Таким чином, в українських та міжнародних інженерних кодексах, у вимогах роботодавців, у вимогах до стандартів підготовки фахівців велика роль відводиться не тільки високому рівню сформованості професійних компетенцій інженера, а й особистісних якостей, що забезпечують його готовність до здійснення всіх видів професійної діяльності в сучасних умовах, тобто в умовах швидкої зміни технологій, глобалізації освіти та виробництва.

Тією чи іншою мірою всі існуючі вимоги до інженерів можна розділити на наступні групи:

- вимоги до фахівця, що пред'являються його робочим місцем і характером виробничих завдань, що ним вирішуються;
- необхідні професійні знання та вміння;
- специфічні соціальні та психологічні якості та властивості особистості, що забезпечують ефективність реалізації перших двох аспектів її діяльності, які у загальному вигляді можуть бути об'єднані в систему соціально-психологічної готовності до професії загалом та професійної чи академічної мобільності зокрема.

Таким чином, в результаті аналізу та структурування вимог міжнародних та вітчизняних організацій, що пред'являються до інженерів, виявлено, що окрім професійних компетентностей, нині велика увага приділяється наявності у фахівця певних особистісних якостей, таких як: вміння працювати в команда, соціальна відповідальність, комунікативні навички, і прагнення до безперервного саморозвитку та освіти. Усі ці складові особистісної характеристики спеціаліста також забезпечують формування соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності, що

у свою чергу забезпечує його майбутню конкурентоспроможність та компетентність

1.3. Зміст та структура соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності.

Проблема опрацювання психолого-педагогічної діяльності з формування та розвитку готовності розглядалася у працях багатьох вітчизняних та закордонних дослідників [2; 4; 11; 15; 50 та ін.]. Так, конкретними проявами готовності на феноменологічному рівні Ануфрієва О. бачить емоційні, вольові та інтелектуальні показники поведінки особистості [2]. Як компоненти готовності нею розглянуті: психологічна установка, мотиви діяльності, знання про предмет та способи діяльності, навички та вміння їх практичного впровадження, професійно-важливі якості особистості та професійну самосвідомість, ставлення суб'єкта до діяльності.

Бочелюк В. Й. в структуру соціально-психологічної готовності включає усвідомлення своїх потреб, вимог суспільства, колективу чи поставленого завдання; усвідомлення цілей виконання завдання; осмислення та оцінку умов діяльності; актуалізація досвіду, пов'язаного з виконанням подібних завдань у минулому; здатність до визначення оптимальних способів діяльності; прогнозування власних розумових, емоційно-вольових процесів та мотивації; аналіз та адекватне оцінювання своїх можливостей та необхідності досягнення результату; мобілізація сил відповідно до умов навчання чи праці [4]. Причому готовність до діяльності - довготривала і ситуативна, існують у діалектичній єдності: перша визначає ефективність реалізації другої у конкретних умовах. До показників останньої автор відносить потребу в успішному виконанні поставленого завдання, інтерес до об'єкта діяльності, способів діяльності та прагнення успіху, а також емоційно-вольові процеси, такі як відповідальність, впевненість у своїх діях, віра в успіх, самоорганізація, мобілізація сил, вміння

подолати страх та невпевненість [там само, с. 154]. Інший аспект готовності пов'язаний з розумінням своїх обов'язків, проблем та суті завдань, з оцінкою їх соціальної значущості, знанням раціональних способів досягнення мети та ін. даної готовності (деякі дослідники також відносять до неї знання, уміння, навички та мотиви діяльності). Автор зазначає, що важливе значення має дослідження структури психологічної готовності у тих діяльності, яку здійснюватиме суб'єкт.

Гуртовенко Н. В. [11] визначає психічну готовність як складний цілісний процес, що характеризується високою мотивацією, впевненістю у своїх силах, активною позицією, прагненням до досягнення мети, оптимальним рівнем емоційного збудження, високою концентрацією уваги, стійкістю до негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, проявом волі, здійсненням контролю своєї діяльності, емоцій, поведінки у змінних чи складних умовах.

У загальному вигляді, під *соціально-психологічною готовністю до академічної мобільності* розуміється цілісна особистісна якість, що характеризує її здатність і готовність адаптуватися, змінюватися і перетворювати себе та навколишнє середовище у процесі навчання чи стажування.

Академічно мобільний студент вміє керувати своєю освітньою траєкторією і діяльністю в цілому, самостійно проектувати індивідуальний освітній маршрут, прогнозує майбутню професійну діяльність з урахуванням нових соціальних і професійних вимог суспільства, що постійно змінюються, гнучко реагує на зміни, що відбуваються, і коригує свою діяльність, здатний і прагне безперервної самоосвіти та саморозвитку [13]. Таким чином, соціально-психологічна готовність студентів – майбутніх інженерів до академічної мобільності має забезпечити максимально ефективну участь цих студентів у діяльності ЗВО щодо планування його освітньої траєкторії, організації стажувань та власне переміщення до іншого навчального закладу, виконання спільних зі студентами інших ЗВО та підрозділів проектів з метою формування необхідних професійних та загальнокультурних компетентностей відповідно до вимог сучасного виробництва.

Соціально-психологічна готовність студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності – це інтегративна

особистісна характеристика, що відображає: сформовані стійкі мотиваційні установки, володіння психологічними знаннями та навичками, механізмами саморегуляції та самоорганізації; потреба застосовувати знання техніки та технологій, професійно-спрямовані та мовні навички на практиці у самостійній діяльності з планування та ефективної реалізації навчальної та професійної діяльності; здатність успішно встановлювати відносини із суб'єктами освітнього процесу, ефективно вирішувати соціальні ситуації, обирати та реалізовувати адекватні стратегії та тактики взаємодії; що включає мотиваційний, когнітивний, особистісно-діяльнісний і комунікативні компоненти.

За підсумками аналізу робіт різних дослідників можна зробити висновок, що й позиції здебільшого не суперечать одне одному, а перебувають у певній одноманітності ставлення до змісту і структури психологічної та соціально-психологічної готовності до діяльності. Загалом у структурі психологічної готовності до діяльності автори виділяють: мотиваційний, когнітивний, особистісно-діяльнісний, комунікативний [6].

Перший компонент – мотиваційний. Тут майбутній інженер, як особистість, розглядається з позиції соціально-психологічних процесів, що породжуються його діяльністю у процесі підготовки до академічної мобільності, та виявляється характер мотиваційних установок, що забезпечують ефективну організацію взаємодії з іншими суб'єктами процесу реалізації академічної мобільності. Дані процеси виявляються у межах трьох складових:

1. Насамперед, це внутрішня мотивація студента, спрямована на оволодіння інженерною професією, яка сприяє мотивації до академічної мобільності, до отримання найсучасніших та додаткових знань у своїй професії. Це орієнтація на власні спонукання, прагнення, що характеризується високим ступенем самостійності вибору шляхів оволодіння професією та незначним впливом середовища.

2. Друга складова – прагнення майбутнього інженера до саморозвитку та самоосвіти, що, безперечно, є важливим аспектом у процесі професійної підготовки майбутнього інженера загалом та академічної мобільності, зокрема.

3. Третя – прояв ентузіазму в освоєнні своєї професії, натхненні інших своїми ідеями. Байдужий до процесу професійної підготовки студент не зацікавлений у розвитку та розширенні своєї освітньої траєкторії. Тому прояв ентузіазму в освоєнні інженерної професії, на наш погляд, є важливою складовою мотиваційного компонента соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності.

Другий компонент – когнітивний. Він передбачає наявність соціально-психологічних знань про засоби, способи участі в програмах академічної мобільності, програмах виконання дій у ситуаціях, що змінюються, способах вирішення виникаючих соціальних і професійних завдань, правил і норм поведінки в процесі навчальної та професійної діяльності. Когнітивний компонент включає наступні складові:

1. Розуміння сутності та значущості сучасної інженерної діяльності. Майбутньому інженеру необхідно усвідомлювати сучасний рівень розвитку виробництва, техніки та технологій і той факт, що на сьогоднішній день його конкурентоспроможність багато в чому залежить від широти його знань (вітчизняних та зарубіжних розробок та інноваційних технологічних процесів, тенденцій розвитку техніки та технологій тощо).

2. Соціально-психологічні знання – хороша орієнтація у тонкощах своєї професії у сфері міжособистісної взаємодії; чітке усвідомлення меж та можливостей своєї професійної діяльності; основа до ухвалення відповідальних інженерних рішень (технологічних, економічних, екологічних та інших.), мають істотне значення життя суспільства (усвідомлення того, що майбутній інженер - представник професії, що несе велику технологічну владу), постійного освоєння нових знань і умінь у професійної діяльності.

3. Здатність встановлювати взаємозв'язки, залежності та закономірності між об'єктами і ситуаціями, виявляти суть складних явищ, умов та обставин необхідна майбутньому інженеру як представнику професії, і як суб'єкту процесів академічної мобільності, так як включає: розвинені навички аналізу проблемних ситуацій, активний пошук інформації,

вміння працювати з різними джерелами, здатність приймати виважені та ефективні рішення в ситуації невизначеності. Його безпосередня участь у діяльності з організації власного переміщення до освітнього закладу чи структури, що реалізує необхідну та актуальну освітню програму, вимагатиме від нього всіх перерахованих умінь, навичок та здібностей.

4. Вміння точно інтерпретувати сенс невербальних засобів самовираження. Найчастіше студент має можливість навчатись за програмами академічної мобільності досить короткий проміжок часу. За цей час йому необхідно освоїти максимально можливий обсяг знань, умінь та навичок, способів діяльності тощо. У такому разі його соціально-психологічна готовність має забезпечити йому швидке сприйняття різноманітних інформації, зокрема, переданої невербальними засобами.

Інженерна діяльність, як і робота щодо здійснення академічної мобільності, включає наступні складові: формулювання мети, робота з інформацією, аналіз та узагальнення, відбір оптимальних способів дій, організаційна та практична діяльність.

Саме ці складові проектуються на *третій компонент* соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності, **особистісно-діяльнісний**. Цей компонент включає в себе такі особисті якості, як: впевненість у собі, соціальна відповідальність, толерантність, стресостійкість, а також вольові якості: організованість, цілеспрямованість, наполегливість, а також дослідницько-розвиваюча активність. Дане дослідження ґрунтується на структурному підході [28], згідно з яким цілісність особистості виражається сукупністю функціонально взаємопов'язаних складових. Дослідницько-розвивальна активність майбутнього інженера необхідна для осмислення соціально-психологічних процесів та особливостей психологічного клімату в конкретному колективі та зміни їх з метою забезпечення максимальної ефективності професійної діяльності як окремої особистості, так і всього колективу загалом.

У процесі академічної мобільності студент – майбутній інженер здійснює навчання у новому для нього колективі, з

новими викладачами, у новій навколишній обстановці (інша країна, місто, ЗВО, кафедра тощо). Тому він повинен мати якості, включені нами до складу особистісно-діяльного компонента. Впевненість у собі дозволить йому почуватися зосереджено та спокійно у процесі навчання. Соціальна відповідальність, толерантність, організованість, цілеспрямованість, наполегливість дасть змогу отримати максимальний результат у процесі навчання у рамках академічної мобільності. Стресостійкість допоможе у подоланні труднощів, інтелектуальних, вольових та емоційних навантажень, зумовлених особливостями процесу академічної мобільності, без шкоди для процесу навчальної діяльності, інших суб'єктів цього процесу та власного студента. Дослідницько-розвиваюча активність майбутнього інженера необхідна як на етапі організації, так і навчальної діяльності в рамках академічної мобільності.

Четвертий компонент соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності – **комунікативний**. Він визначається особливостями його взаємодії в колективі, що включає особливості міжособистісного спілкування, застосування комунікативних навичок, комунікативно-організаторський потенціал тощо. Своєю чергою особливості процесів розуміння та сприйняття майбутнім інженером оточуючих людей, звернень та відносин з ними, інтенсивності його психологічного включення до навчальної та професійної діяльності в контексті комунікацій, залежать від наявності та рівня сформованості у майбутнього інженера комунікативного компонента соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. Серед основних понять для опису змісту цього компонента використовуються такі: комунікабельність, організаторські здібності, здатність встановлювати партнерські зв'язки і взаєморозуміння з колегами і керівництвом, володіння етикою ділового спілкування.

Комунікативний компонент соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності також передбачає володіння здатністю адаптуватися та ефективно працювати в різних навчальних та професійних ситуаціях з різними новими суб'єктами (окремими особами або цілими колективами), враховувати різноманітні погляди та точки зору,

наявність корпоративної культури, контактності, комунікабельності, готовність до взаємної співпраці у навчальній та професійній діяльності, ефективної взаємодії з іншими суб'єктами, адекватного коригування власної думки відповідно до умов, що змінилися, гуманність, уміння застосовувати всі ці здібності у змінних умовах навчальної діяльності та повсякденних відносинах з колегами.

Таким чином, соціально-психологічна готовність майбутніх інженерів до академічної мобільності включають чотири компоненти:

- мотиваційний компонент - має на увазі прагнення до реалізації академічної мобільності в діяльності та поведінці, орієнтація на застосування соціальних умінь та навичок у рамках академічної мобільності, готовність до вирішення соціально-професійних ситуацій ;
- когнітивний компонент – забезпечує наявність знань, що лежать в основі соціально-психологічної готовності до академічної мобільності;
- особистісно-діяльнісний компонент – характеризує сформованість соціально-психологічних характеристик особистості, необхідних для успішної діяльності та успішної взаємодії майбутнього інженера у процесі академічної мобільності;
- комунікативний компонент – дає змогу успішно налагоджувати контакти для реалізації академічної мобільності, виявляється у вмінні спілкуватися та працювати в системі міжособистісних відносин, вирішувати конфлікти.

Діагностика сформованості соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності у межах цього дослідження виробляється з урахуванням рівнів сформованості кожного компонента, за якими можна будувати висновки про якісні зміни об'єкта експериментального дослідження, і навіть відслідковувати динаміку та ефективність їх розвитку. Для кожного компонента було виділено три рівні: низький, середній та високий. Їхня характеристика представлена

Рівні сформованості компонентів соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

Компонент ЗПГ	Рівні сформованості компонента		
	Низький	Середній	Високий
1	2	3	4
Мотиваційний	Низький рівень мотиваційного компонента готовності до освоєння програм академічної мобільності та інженерної діяльності в цілому, відсутність бажання вивчати останні тенденції у розвитку	Зовнішня мотивація, спрямована лише на інженерну спеціальність як таку, але не на освоєння інновацій у виробництві, не на розуміння сутності та значущості навчальної та професійної діяльності, прагнення до самопозитку	Внутрішня мотивація, спрямована на спеціальність інженера та участь у програмах академічної мобільності, розуміння сутності та значущості навчальної та професійної діяльності, готовність до безперервного саморозвитку та самоосвіти
Когнітивний	Низький рівень когнітивного компонента, тобто соціально-психологічних знань про можливості та цінності процесу академічної мобільності, про особливості поведінки людей, нездатність розшифрувати сенс невербальних засобів самовираження. Неготовність до ефективної роботи з інформацією, необхідною для організації академічної мобільності.	Досить широкий кругозір, допитливість, здатність швидко отримати необхідну інформацію про можливості та потреби академічної мобільності, користуючись різноманітними джерелами (ЗМІ, Інтернет, спілкування). Здатність прояснити складні ситуації, дати ясне та логічне їхнє пояснення, володіння знаннями про особливості поведінки людей, здатність усвідомити проблеми інших людей;	Великий кругозір, глибокі соціально-психологічні знання, готовність швидко отримати необхідну інформацію та домогтися точних відомостей, проаналізувати спірні питання та розбіжності у вигляді постановки низки питань. Здатність виявляти зв'язки та закономірності між процесами та ситуаціями, виділяти головне у складних явищах та обставинах, розуміти суть, приховану за зовнішніми

1	2	3	4
Особистісно - діяльнісний	Песимізм, сором'язливість, замкнутість, непевненість у собі, своїх здібностях, відсутність самостійності, слабкість волі, нерішучість; небажання брати на себе відповідальність за свою навчальну та професійну діяльність, байдужість до свого майбутнього, пасивність організації своєї навчальної діяльності, нестійкість, ризикованість	Віра в себе, власні здібності, відповідальне ставлення до навчальної та професійної діяльності, середній рівень контролю емоцій, відносна емоційна стійкість, організованість у діяльності, у взаємодії з оточуючими, орієнтація на взаємодія, середній рівень розвитку пізнавальних здібностей, професійних та навчальних інтересів, установок, потреб, домагань, позитивний настрій на навчальний та трудові процеси	Оптимізм, впевненість у собі та своїх силах, інтерес до різноманітних можливостей у навчальній та професійній діяльності, життєрадісність, захопленість, готовність протистояти життєвим труднощам, оцінювати реальну ситуацію, передбачати позитивне рішення, реалістичність оцінки подій, розважливість, контроль емоційного стану, дій, високий рівень відповідальності за власну навчальну та професійну діяльність, слова, вчинки, результати діяльності, активність життєвої позиції, рішучість, витримка, здатність
Комунікативний	Нездатність вести розмову на професійні теми, скутість у спілкуванні, невміння взаємодіяти з іншими, неконтактність, нетерпимість до інших, довизначеності, бажання слідувати чітким, усталеним поглядам, відсутність сумнівів, ортодоксальність мислення; обмеженість	Здатність адаптувати свої дії відповідно до конкретної ситуації або особливостей поведінки іншої людини; готовність до компромісу, гнучкість у спілкуванні, вміння взаємодіяти з різними людьми, пристосовуватися до ситуацій, що швидко змінюються, переоцінювати події, активно знаходити свою нішу, толерантність, вміння без	Здатність швидко адаптуватися і ефективно працювати в різних ситуаціях з різними людьми і колективами, брати до уваги різні точки зору, сприйнятливість до професійної корпоративності, комунікабельність, толерантність, готовність до взаємодопомоги у навчанні та праці, готовність до співпраці та взаємодії з членами трудового колективу, адаптація власної думки відповідно до вимог

Адекватну оцінку рівня розвитку готовності студента до академічної мобільності може дати фахівець, який має досвід роботи з такою категорією здобувачів освіти і у якого також наявний такий інструментарій, який дозволяє оцінити рівень розвитку мотиваційного, когнітивного, особистісно-діяльного та комунікативного компонентів відповідно до структури даної готовності та простежити динаміку їх розвитку.

Виходячи з науково-теоретичних підходів до проблеми соціально-психологічного розвитку студентів інженерних спеціальностей, нами були визначені рівні сформованості соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності та описані їх характеристики (таблиця 7, 8).

Таблиця 7

Матриця рівнів сформованості соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

Компонент	Рівень сформованості компонента	Рівні сформованості соціально - психологічної готовності		
		Критичний	Середній	Продуктивний _
Мотиваційний	низький	+	-	-
	середній	+	+	-
	високий	-	+	+
Когнітивний	низький	+	+	-
	середній	-	+	-
	високий	-	+	+
Особистісно діяльний	низький	+	+	-
	середній	-	+	+
	високий	-	-	+
Комунікат	низький	+	+	-

ивний	середній	+	+	+
	високий	+	+	+

Таблиця 8

Рівні сформованої соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

Компонент соціально-психологічної готовності	Рівні сформованості соціально-психологічної готовності до академічної мобільності		
	Критичний	Середній	Продуктивний
1	2	3	4
Мотиваційний	Критичний рівень соціально-психологічної готовності передбачає низький чи середній рівень сформованості мотиваційного компонента, так як бажання потреби студента в академічній мобільності зумовлюють формування всіх інших компонентів готовності. У студента можуть спостерігатися: низький рівень мотивації до освоєння професії інженера, небажання навчатися та дізнаватися нове, переважно зовнішня мотивація, спрямована на освоєння інженерної спеціальності, розуміння сутності та значущості особистісної та професійної діяльності, деяке	Середній рівень соціально-психологічної готовності передбачає середній та високий рівень сформованості мотиваційного компонента. Високий рівень мотивації змусить студента розвиватися та вибудовувати освітню траєкторію, але ще не гарантією досягнення високого рівня готовності. У студента можуть спостерігатися: і зовнішня мотивація, спрямована на інженерну спеціальність, розуміння сутності та значущості навчальної та професійної діяльності та внутрішня мотивація, спрямована на спеціальність інженера, розуміння сутності та значущості навчальної та професійної діяльності, здатність	Продуктивний рівень соціально-психологічної готовності неможливий без рівня сформованості мотиваційного компонента, так як за відсутності високого мотиваційного рівня складової у студента просто не виникне потреби прагнення високого рівня соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. У студента можуть спостерігатися: лише внутрішня мотивація, спрямована на спеціальність інженера, розуміння сутності та значущості навчальної та професійної діяльності, здатність

1	2	3	4
Когнітивний	Критичний рівень соціально-психологічної готовності передбачає лише на низькому рівні сформований когнітивний компонент через те, що за наявності достатніх знань про сучасний зміст майбутньої професії інженера та переваги програм академічної мобільності студент не зможе не усвідомлювати необхідності отримання сучасних знань та участі у різних програмах академічної мобільності. Тільки низький рівень когнітивного компонента дозволить йому зберегти низький рівень соціально-психологічної готовності. У студента можуть спостерігатися: низький рівень соціально-психологічних знань про поведінку людей та програмах та перевагах академічної мобільності, він не завжди здатний зрозуміти сенс невербальних засобів самовираження, відчуває труднощі	Середній рівень соціально-психологічної готовності може виявлятися у студентів із різними рівнями когнітивного компонента, так як недолік або достатня кількість знань про специфіку інженерної професії та академічної мобільності може компенсуватися чи нівелюватися відповідним рівнем інших компонентів (мотиваційного, комунікативного). У студента можуть спостерігатися: низький рівень соціально-психологічних знань про поведінку людей та програмах та перевагах академічної мобільності, так і досить широкий кругозір, допитливість, здатність швидко знайти необхідну інформацію, користуючись різними джерелами, готовність до спілкування всередині колективу, здатність проаналізувати та вирішити складні ситуації, дати логічне їх пояснення, знання про особливості поведінки людей у соціумі, розуміння проблем інших людей та інженерної професії;	Продуктивний рівень соціально-психологічної готовності неможливий без високого рівня сформованості когнітивного компонента. Відсутність пізнавальної спроможності у сфері планування освітньої траєкторії та інженерної професії не дозволить реалізувати діяльнісний компонент готовності. Студент виявляє: великий кругозір, глибокі соціально-психологічні знання, здатність швидко знайти точну інформацію, проаналізувати спірні питання та розбіжності, вміння виявляти взаємозв'язки, залежності та закономірності між процесами, виділяти головне у складних явищах та обставинах, розуміти суть явища, приховану за зовнішніми проявами.

	Критичний рівень соціально-психологічної готовності передбачає на низькому рівні сформований особистісно діяльнісний компонент, так як якщо студент виявляє середній чи високий рівень сформованості цього компонента, це свідчить про достатній рівень сформованості мотиваційного та когнітивного компонентів, які зумовляють вищий рівень сформованості готовності. У студента можуть спостерігатися: песимістичне ставлення до навчання та професії, сором'язливість, замкнутість, невпевненість у собі, своїх силах і здібностях, несамоствійність, нерішучість; безвідповідальність, байдужість, пасивне ставлення до своєї долі, емоційна нестійкість, інертність мислення та дій, нездатність самостійно спланувати індивідуальну освітню траєкторію, здійснювати пошук програм та джерел для самоосвіти та саморозвитку відповідно до	Середній рівень соціально-психологічної готовності може виявлятися у студентів з низьким та середнім рівнями сформованості особистісно-діяльнісного компонента. Низький рівень особистісно-діяльнісного компонента може виявлятися і при високих рівнях мотиваційного, комунікативного та когнітивного компонентів, які компенсують низький рівень особистісно-діяльнісного. У студента можуть виявлятися: сором'язливість, невпевненість у своїх здібностях та можливостях, самостійності, нерішучість; небажання брати відповідальність на себе, пасивність, інертність, нездатність самостійно спланувати індивідуальну освітню траєкторію, так і віра у свої сили та власні можливості, відповідальність, відносний контроль емоцій, психоемоційна стійкість, організованість у взаємодії з навколишнім світом, розвинені пізнавальні та професійні інтереси, установка до	Продуктивний рівень соціально-психологічної готовності неможливий без високого або середнього рівня сформованості особистісно-діяльнісного компонента. Середній рівень даного компонента може компенсуватися високим рівнем решти компонентів. У студента можуть спостерігатися: як психоемоційна стійкість, організованість у взаємодії з навколишнім світом, розвинені пізнавальні та професійні інтереси, установка до домагання, позитивний настрій на навчальну та професійну діяльність, так і впевненість у своїх силах, можливостях, захопленість професією, здатність долати труднощі, адекватно оцінювати ситуацію, реалістичність в аналізі явищ, розважливості, повний контроль емоцій та дій,
Особистісно - діяльнісний			

	Критичний рівень соціально-психологічної готовності може спостерігатися при різних рівнях сформованості комунікативного компонента, так як його формування відбувається не тільки цілеспрямовано, а й через різні фактори, не обумовлені освітнім процесом. У студента можуть спостерігатися як скутість у спілкуванні, невміння взаємодіяти з іншими людьми, низький рівень контактності, толерантності, нетерпимість до невизначеності, ортодоксальність мислення; однозначність сприйняття, так і здатність до компромісу, м'якість у процесі спілкування, вміння знаходити спільну мову з різними людьми, пристосовуватися до тих, що виникають обставин, толерантність, вміння сприймати чужу думку, погляди, так і здатність швидко адаптуватися та продуктивно взаємодіяти з різними людьми та колективами у різних ситуаціях, сприймати різні погляди та	Середній рівень соціально-психологічної готовності може спостерігатися при різних рівнях сформованості комунікативного компонента, так як його формування відбувається не тільки цілеспрямовано, а й через різні фактори, не обумовлені освітнім процесом. У студента можуть спостерігатися як скутість у спілкуванні, невміння взаємодіяти з іншими людьми, низький рівень контактності, толерантності, нетерпимість до невизначеності, ортодоксальність мислення; однозначність сприйняття, і здатність до компромісу, м'якість у процесі спілкування, вміння знаходити спільну мову з різними людьми, пристосовуватися до виникаючих обставин, толерантність, вміння сприймати чужу думку, погляди, так і здатність швидко адаптуватися та продуктивно взаємодіяти з різними людьми та колективами у різних ситуаціях, сприймати різні погляди та	Високий рівень соціально-психологічної готовності неможливий без високого чи середнього рівня сформованості комунікативного компонента, так як передбачає взаємодію в процесі планування та організації академічної мобільності. У студента мають спостерігатися: здатність швидко адаптуватися та продуктивно взаємодіяти з різними людьми та колективами в різних ситуаціях, сприймати різні погляди та думки, високий рівень корпоративної культури, контактність, комунікабельність, толерантність, взаємодопомога навчальної та професійної діяльності, готовність до співпраці, адаптація своєї точки зору відповідно до умов, що змінилися, гуманність.
Комунікативний			

Процес формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності повинен передбачати формування всіх чотирьох компонентів цієї готовності в рамках освітнього процесу у ЗВО.

Висновки до розділу 1.

Нині бути мобільним – не просто бажання чи можливість, це нагальна вимога сучасного світу, в тому числі і при реалізації себе як фахівця. Зважаючи на таку поліаспектність та різносторонність у застосуванні даного поняття в різних сферах суспільного життя, у нашій роботі ми зосередилися на його у змістовленні саме в контексті навчання в інженерному ЗВО. Відтак, було визначено, що «академічна мобільність є спільною діяльністю освітньої установи та самого учня (студента) з організації та здійснення його переміщення на один або кілька академічних періодів (у тому числі навчальна або виробнича практика) до іншого ЗВО (підрозділ) для освоєння навчальної програми або здійснення спільної дослідницької роботи

Під час ґрунтовного аналізу даної проблематики було з'ясовано, що для реалізації академічної мобільності студентів – майбутніх інженерів необхідне поєднання трьох умов. Насамперед, це сформовані на високому рівні професійні знання, вміння та навички, якісна мовна підготовка та особливі особистісні характеристики:

- готовність до змін у навчальній та професійній діяльності, спілкування та співпраці з іншими людьми;
- здатність до постійної самоосвіти та потреба в самовдосконаленні;
- стійкість навчальної мотивації та гнучкість цілей;
- готовність до оволодіння новими знаннями та технологіями тощо.

При цьому соціально-психологічну готовність майбутнього інженера до академічної мобільності пропонується розуміти як інтегративну особистісну характеристику, що відображає прагнення студента самостійно набувати та ефективно застосовувати на практиці технологічні знання, професійно-спрямовані, мовні та психологічні навички, що характеризує успішність

відносин та взаємодії особистості з іншими людьми, дає змогу ефективно вирішувати соціальні ситуації, вибирати та реалізовувати адекватні стратегії та тактики взаємодії в процесі академічної мобільності та володіти механізмами саморегуляції для планування та здійснення успішної навчальної та професійної діяльності.

Встановлено, що соціально-психологічна готовність майбутніх інженерів до академічної мобільності, включають чотири компоненти:

- мотиваційний, що передбачає готовність до формування та прояву академічної мобільності у діяльності та поведінці, соціальні вміння та навички, вирішення складних соціально-професійних ситуацій;

- когнітивний компонент забезпечує наявність знань, що лежать в основі соціально-психологічної готовності до академічної мобільності;

- особистісно-діяльнісний – характеризує наявність соціально-психологічних характеристик особистості, необхідних для успішної діяльності та успішної взаємодії майбутнього інженера у процесі академічної мобільності;

- комунікативний компонент – дає змогу успішно реалізовувати академічну мобільність, виявляється у вмінні спілкуватися та працювати в системі міжособистісних відносин, вирішувати конфлікти.

Визначено рівні сформованості кожного компонента соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності, за якими можна оцінювати якісні зміни об'єкта експериментального дослідження, а також відстежувати динаміку та ефективність їх розвитку: критичний, середній та продуктивний.

Проведений теоретичний аналіз уможливив висновок про те, що нині є нагальна необхідність розробки та реалізації психолого-педагогічних умов для ефективного формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності на продуктивному рівні.

РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА І РЕАЛІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНОГО ЗВО ДО АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ: ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР

2.2 Психолого-педагогічні умови формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності

Успішне функціонування та розвиток освітньої системи можливе лише за дотримання певних умов. У філософії, поняття "умова" позначає ставлення об'єкта до навколишніх явищ, без існування яких неможливе формування або розвиток цього об'єкта [23, с. 56]. На думку Л. С. Виготського необхідно «заздальгідь створювати умови, необхідні формування та розвитку необхідних особистісних якостей, навіть якщо вони ще «не дозріли» для самостійного функціонування» [16, с. 100].

Коли мовиться про «психолого-педагогічні умови», то враховується різноманітні аспекти освітнього процесу – його мета, завдання, зміст, засоби, форми. Вважаємо, що для успішного формування соціально-психологічних компетентностей майбутніх інженерів та їх соціально-психологічної готовності до академічної мобільності, необхідно виявити та апробувати саме ті умови, які сприятимуть даному процесу та забезпечать підвищення коти професійної підготовки [26]. Найбільш оптимальна варіант такої системи представлений у таб. 9.

Отож, як бачимо, першою психолого-педагогічною умовою є організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, що забезпечує поетапне формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності.

Дотримуючись ідеї про рівневий розвиток особистості, відповідно до якої «кожен наступний момент знімає та містить досягнення попередніх етапів розвитку, забезпечуючи

**Табл
иця 9**

Психолого-педагогічні умови		Пріоритетний компонент соціально - психологічної готовності
<p>1. Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, що забезпечує поетапне формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності.</p>	<p>1. Формування мотивації студентів інженерного ЗВО до планування та участі у реалізації академічної мобільності, позитивного емоційного ставлення до навчальної та професійної діяльності</p>	Мотиваційний
	<p>2. Актуалізація потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування, розвитку кар'єри та активності у майбутній професійній діяльності, у структурі основних освітніх програм підготовки інженера.</p>	Когнітивний
	<p>3. Забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування в інженерному ЗВО сприятливого навчального середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів.</p>	Особистісно-діяльнісний
	<p>4. Цілеспрямоване створення навчальних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у контексті майбутньої інженерної діяльності.</p>	Комунікативний

Психолого-педагогічні умови формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

ефективне формування нових утворень особистості» [27, с. 245], ми вважаємо, що соціально-психологічну готовність майбутнього фахівця необхідно формувати поетапно, протягом усього процесу навчання у ЗВО, від курсу до курсу, концентруючи основну увагу при цьому на пріоритетному компоненті.

Так, наприклад, сформований спочатку на досить високому рівні мотиваційний компонент сприятиме розвитку інтересу майбутнього інженера у набутті соціально-психологічних знань, у підвищенні рівня підготовки з дисциплін соціально-гуманітарного циклу, тобто послужить базою для формування когнітивного компонента. У свою чергу, сформований когнітивний компонент дасть основу для формування та розвитку особистісних якостей, необхідних у процесі академічної мобільності, оскільки майбутній інженер у процесі пріоритетного формування цих двох компонентів чітко розумітиме і усвідомлюватиме над якими особистісними якостями йому необхідно працювати. Відповідно, він матиме внутрішню мотивацію та знання для формування наступного, особистісно-діяльнісного компонента соціально-психологічної готовності до академічної мобільності.

Далі, на основі внутрішньої мотивації, набутих знань та завдяки сформованим особистісним якостям, можливий перехід до формування та розвитку комунікативної складової.

Розглянемо дану систему у розрізі навчальних курсів, які проходять студенти під час навчання у ЗВО. Так, на першому етапі (1 курс) важливо вирішити завдання щодо залучення «вчорашнього» абітурієнта до студентського «колективного життя». Поведінка студентів цьому етапі навчання відрізняється високим рівнем конформізму; у першокурсників здебільшого відсутня диференційований підхід до своїх ролей [7]. У той самий час основою будь-яких особистісних «перетворень» є мотивація, без неї неможливе як навчання загалом, і прагнення ефективно брати участь у забезпеченні якості власної професійної освіти. Тому на першому етапі навчання майбутніх інженерів як пріоритетне було обрано *мотиваційний компонент* соціально-психологічної готовності до академічної мобільності [6].

Далі (2 курс) слідує найнапруженіший етап навчальної діяльності майбутніх інженерів. В освітній процес навчання другокурсників досить інтенсивно включені всі форми навчання та виховання. У рамках освітньої програми реалізується загальна підготовка, під час якої формуються їхні широкі культурні та освітні запити та потреби. З цієї причини на даному етапі наголошується на формуванні *когнітивного компонента* соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. Процес адаптації до нового студентського середовища в основному завершено, студент готовий до засвоєння соціально-психологічного знання засобів, способів, програм виконання дій [7]. Він вже усвідомлює основи майбутньої професійної діяльності, та створюються сприятливі умови для сприйняття інформації про необхідність вибудовування власної освітньої траєкторії, про можливості академічної мобільності, значення інженерної діяльності в сучасному суспільстві тощо.

Третій етап (3 курс) ми пов'язуємо з початком спеціалізації, навчанням на випусковій кафедрі, розвитком інтересу до дослідницької роботи як

можливості подальшого розвитку та поглиблення професійних інтересів. Об'єктивна необхідність спеціалізації навчання часто призводить до звуження галузі різнобічних інтересів особистості студента [7]. І тут важливо зберегти можливості для допитливості, прагнення до безперервного саморозвитку, освоєння суміжних сфер знань, сформувати навички планування та організації своєї навчальної діяльності з використанням засобів академічної мобільності. Тому цей етап, на наш погляд, є оптимальним для формування *особистісно-діяльнісного компонента* соціально-психологічної готовності до академічної мобільності [5].

Четвертий етап (4 курс) пов'язаний із процесом реального знайомства зі специфікою інженерної діяльності у процесі освоєння навчальної та виробничої практик. Основним завданням цього етапу є організація умов, що спонукають до розвитку навичок професійного спілкування, комунікативних навичок, залучення майбутніх інженерів у процес оволодіння етикою професійного спілкування. Цей етап найбільше сприяв формуванню *комунікативного компонента* соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. Перспектива швидкого закінчення ЗВО сприяє формуванню чітких практичних установок на майбутню інженерну діяльність у контексті сучасних умов. При реалізації такої умови часто проявляються нові цінності, що стають все більш актуальними, пов'язані з матеріальним і професійним становищем, місцем роботи, перспективами діяльності тощо [10].

Практики (виробнича та переддипломна) є важливим узагальнюючим етапом професійної підготовки майбутнього інженера. Під час її проходження студент включається у практично реальну діяльність, апробує та розвиває професійні знання, вміння, навички, освоєні під час теоретичного навчання, також у тій чи іншій мірі розвиває та закріплює всі компоненти соціально-психологічної готовності до академічної мобільності.

Друга психолого-педагогічна умова: актуалізація потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування, розвитку кар'єри та активності у майбутній професійній діяльності, у структурі

основних освітніх програм підготовки інженера. Ці дисципліни націлені на формування когнітивного компонента, який сприяє формуванню розуміння того, що результати інженерної діяльності не мають суперечити інтересам суспільства та не викликати масу негативних наслідків соціального характеру. Відтак майбутні фахівці повинні опиратися не лише на вузькоспеціалізовані знання, а й на весь спектр соціально-гуманітарних дисциплін (філософія, психологія, етика, соціологія, історія культури, екологія тощо) [32].

Загальновідомо, що інженер – це соціотехнічна професія: 50% його роботи припадає на техніку, 50% - на взаємодію з іншими людьми, а відтак соціально-психологічна готовність майбутнього інженера до академічної мобільності обов'язково має включати розуміння та врахування закономірностей і особливостей функціонування людини в соціумі. Без психологічних та соціальних знань також неможливе професійне самовдосконалення фахівця як невід'ємного компонента його підготовки фахівців.

Аналіз навчальних планів, за якими навчаються студенти інженерних спеціальностей показав, що у них недостатньо представлено дисципліни соціально-гуманітарного циклу, особливо психологічного спрямування. У зв'язку з цим нами було запропоновано до впровадження нову навчальну дисципліну «Психологія успіху», яка сприяє формуванню соціально-психологічної готовності до академічної мобільності загалом, та когнітивного компонента зокрема. Робоча програма дисципліни представлена в додатку В.

Завдання дисципліни:

- ознайомити студентів із різними підходами у дослідженні успіху як однієї з провідних життєвих цінностей особистості;
- уявити психологічні особливості, що позитивно та негативно впливають на успішність особистості;
- сформуванню у студентів навички планування часу та встановлення пріоритетності завдань для досягнення поставленої мети;
- навчити прийомів прогнозування, попередження та вирішення

ділових та міжособистісних конфліктів;

- показати необхідність та можливість застосування теоретичних знань, що містяться в курсі, у практичній діяльності інженера та ін.

В результаті освоєння дисципліни повинен:

1) Знати:

- поняття - успіх, спрямованість успіху, досягнення успіху, мотивація досягнення, кар'єра, професійний успіх, самооцінка, конкуренція;
- способи вироблення впевненості у собі;
- стратегії встановлення цілей;
- методи вирішення конфліктних ситуацій.

2) Вміти:

- аналізувати взаємозв'язок між особистісними якостями та професійним успіхом, здійснювати свою діяльність з урахуванням результатів цього аналізу;
- застосовувати прийоми емоційної та вольової саморегуляції;
- формувати потребу у досягненні та самоствердженні;
- прогнозувати, попереджати та вирішувати ділові та міжособистісні конфлікти.

3) Володіти:

- навичками публічного мовлення, аргументації, ведення дискусії;
- техніками ефективного спілкування;
- навичками планування часу та встановлення пріоритетності завдань для досягнення поставлених цілей.

Дисципліна "Психологія успіху" має практичну спрямованість. Обсяг дисципліни 36 годин (18 годин – лекції, 18 годин – семінарські та практичні заняття). У кожній лекції, крім теоретичного матеріалу, містяться численні поради та рекомендації щодо вирішення порушених проблем [72]. Семінарські та практичні заняття включають тести для самоконтролю, психологічні тести, соціально-психологічні ігри, завдання, що дозволяють студентам аналізувати взаємозв'язок між особистісними якостями та професійним успіхом.

Центральна ідея нової дисципліни: «від особистого успіху – до успіху професійного» визначила особливості композиційної побудови навчального матеріалу, який складається з двох розділів:

1. Особливості особистості, що вказують на її схильність до успішної поведінки.

2. Психологія успішності професійної діяльності.

Відомо, що за наявності бажання та націленості на успіх, робота виконується значно краще, а результат перевершує всі очікування. Віра у власні можливості дає змогу подолати будь-які проблеми. Невпевненість у собі лише вбиває будь-яке бажання працювати і результат залишає бажати кращого. Психологія мотивації досягнення визначається привабливістю успіху та суб'єктивною цінністю. Потреба у досягненні успіху враховується і спостерігається у той час, коли людина налаштовується на конкретну діяльність із позитивним настроєм.

Мотиваційна сфера особистості тільки з одного боку характеризує особистість. Крім цієї сфери існує і емоційні, вольові та інтелектуальні моменти, які взаємопов'язані між собою, не можуть існувати окремо. Тому істотна увага в рамках дисципліни «Психологія успіху» приділяється вивченню питань емоційної та вольової саморегуляції.

Емоційно-вольова стійкість може розглядатися як один із найважливіших показників психологічної підготовленості майбутніх інженерів до професійної діяльності. Під нею розуміється здатність зберігати у складних ситуаціях сприятливий для успішної роботи психічний стан. Важливо навчитися володіти собою найскладніших ситуаціях сучасного життя, щоб твердо бути впевненим у собі. Дисципліна «Психологія успіху» допоможе студентам опанувати прийоми емоційного самоконтролю, вольову саморегуляцію (самонаказ, самокритика, самовпевненість, самонавіювання тощо). При вивченні цієї теми значна роль відводиться мотивації здоров'я та здорового способу життя.

Дисципліна "Психологія успіху" націлена на формування самостійної,

творчої, соціально активної, академічно мобільної, конкурентоспроможної особистості майбутнього інженера. У такому поєднанні властивостей особистість зможе успішно реалізовуватись у процесі академічної мобільності, у майбутній професійній діяльності на ринку праці, маючи досить високий рівень мотивації досягнення успіху.

Третя психолого-педагогічна умова полягає у забезпеченні особистісно-розвивального характеру навчання через формування у ЗВО сприятливого навчального середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів. У процесі реалізації цієї умови здійснюється формування всіх компонентів соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності: і мотиваційного, і когнітивного, і комунікативного, але пріоритетним визначається саме діяльнісний, який передбачає розвиток наступних особистісних якостей: впевненість у собі, розвинені вольові якості (організованість, цілеспрямованість, наполегливість), соціальна відповідальність, дослідницько-розвиваюча активність, стійкість до стресу.

Професійна діяльність інженера, як і будь-який інший вид діяльності людини, залучає всю особистість, яка одночасно є продуктом і регулятором останньої. Особистісний підхід передбачає вдосконалення якостей особистості, необхідні ефективної професійної діяльності, вже у стінах ЗВО. Саме в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів необхідно забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування у ЗВО сприятливого навчального середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів. Це необхідно і для того, щоб у процесі академічної мобільності студент міг вільно сприймати, відбирати, аналізувати, узагальнювати інформацію, ставити цілі та визначати шляхи їх досягнення, логічно правильно будувати усне та письмове мовлення [32].

Для реалізації четвертої психолого-педагогічної умови запропоновано активізувати деякі аспекти освітнього процесу. Насамперед, здійснювати

активне залучення студентів – майбутніх інженерів до позанавчальної наукової роботи [28]. Саме профільна кафедра здатна створити для своїх студентів умови для залучення їх до наукової роботи, яка трактується як сукупність заходів, спрямованих на освоєння студентами методів, прийомів та навичок виконання науково-дослідних робіт, розвиток здібностей до наукової та технічної творчості, самостійності та ініціативи, які є необхідними у рамках академічної мобільності.

Основними формами науково-дослідної роботи студентів, що виконується у позанавчальний час, є: предметні гуртки; участь у наукових та науково-практичних конференціях; участь у внутрішньоуніверситетських та всеукраїнських конкурсах.

Доведено, що науково-дослідна робота студентів здатна розвивати такі їхні якості, як впевненість у собі, сприяти розвитку вольових якостей, підвищувати соціальну відповідальність, формувати стресостійкість. Підготовка індивідуальних проектів, презентацій у рамках навчальних дисциплін чи самостійної роботи студентів, на наш погляд, сприяють розвитку вольових якостей особистості студента, таких як: організованість, цілеспрямованість, наполегливість, креативність тощо.

Ще одна умова – цілеспрямоване створення проблемних навчальних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у професійному контексті [43]. Потрапляючи у змодельовані ситуації, майбутній фахівець вчиться долати труднощі як особистісного так і професійного характеру.

Успіх процесу академічної мобільності майбутніх інженерів, і подальшої їхньої професійної діяльності в цілому, ефективність спільної праці співробітників, психологічний клімат у колективі значною мірою залежать від уміння кожного її члена регулювати свою поведінку, стримувати почуття, контролювати настрій, зважаючи на вимоги ситуації та оточуючих.

Комунікативний компонент соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності включає такі складові: комунікабельність, організаторські здібності, володіння етикою ділового

спілкування, здатність встановлювати партнерські зв'язки та взаєморозуміння з колегами та керівництвом. На наш погляд, перелічені якості та вміння ефективно формувати за цілеспрямованого створення навчальних педагогічних ситуацій включення майбутніх інженерів у соціальні відносини у професійному контексті, наприклад, під час проходження студентами виробничої та переддипломної практик на підприємствах. Зв'язок із професійним середовищем реалізується, насамперед, через проходження виробничої практики у відповідних підрозділах підприємств, у ході якої студенти набувають першого досвіду вирішення професійних завдань, взаємодіють із членами професійної спільноти. Практики вирішують як загальні, так і спеціальні завдання навчання та призначені забезпечити якість професійної підготовки відповідно до державного освітнього стандарту.

Таким чином, запропонована схема, яка передбачає створення та реалізацію психолого-педагогічних умов формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності спрямована на:

- організацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка забезпечує поетапне формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності;
- формування мотивації студентів інженерного ЗВО до планування та участі у реалізації академічної мобільності, позитивного емоційного ставлення до навчальної та професійної діяльності;
- актуалізацію потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування, розвитку кар'єри та активності у майбутній професійній діяльності, у структурі основних освітніх програм підготовки інженера;
- забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування в інженерному ЗВО сприятливого навчального середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів;
- цілеспрямоване створення проблемних навчальних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у контексті майбутньої

інженерної діяльності.

2.3 Експериментальне дослідження ефективності комплексу психолого-педагогічних умов формування соціально-психологічної готовності студентів інженерного ЗВО до академічної мобільності

В рамках дослідження з формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності було проведено експеримент на базі Тернопільського національного політехнічного університету ім. І. Пулюя. Експериментальна перевірка ефективності розроблених психолого-педагогічних умов проводилася з зі студентами спеціальності «Електрична інженерія», які утворили дві групи – експериментальну (20 осіб), які факультативно пройшли частину програми навчального курсу «Психологія успіху» та контрольна – (18 осіб), котрі навчалися за стандартною програмою.

Діагностика рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності здійснювалася з використанням методів анкетування, тестування, цілеспрямованого спостереження під час занять, аналізу творчих проектів, звітів тощо.

На початковому етапі експериментальної роботи було проведено анкетування контрольної та експериментальної груп студентів (анкета представлена у додатку А), основна мета якого полягала у виявленні схожості та відмінностей їх представників за рівнем та характером мотивації навчальної діяльності, соціальних очікувань від майбутньої професійної інженерної підготовки; а також виявлення їхнього ставлення до освітнього процесу, визначення своїх мотивів та очікувань виконання соціальної ролі, аналіз ступеня поінформованості студентів про процес академічної мобільності.

Результати анкетування показали, що при вступі до ЗВО більшість студентів мали середній рівень мотивації здобуття професії інженера (46,5%). Високий рівень (18,6%), що передбачав бажання стати професійним інженером і працювати за цією спеціальністю, мав меншу кількість прихильників. 34,9% студентів ухвалили рішення про вступ на інженерний факультет за порадою

батьків, друзів та знайомих, тобто здобуття професії інженера не було для них їхнім особистим рішенням.

Частина студентів ставлять інженерну науку та майбутню професійну діяльність у центр своїх інтересів (29,1%). Ще частина – 37,2%, має інтерес до інженерної науки, але не розглядає її як своє основне заняття. Низький рівень зацікавленості виявлено у 34,7% опитаних. Трохи менше половини студентів – першокурсників (46,5%) повідомили, що ще до вступу до ЗВО вони цікавилися інженерною наукою. Інформованість 53,5% студентів про обрану спеціальність та професію інженера виявилася низькою.

У процесі навчання на інженерному факультеті в перші місяці 29,1% студентів переконалися, що ухвалили правильне рішення, у 39,5% залишаються сумніви щодо правильності обраної спеціальності, 31,4% студентів вирішили, що вибір майбутньої професії виявився невірним.

Більшість студентів, які хочуть більшої кількості експериментальних та практичних робіт, обрали, одночасно з цим твердженням і друге – необхідність глибокого вивчення теоретичного матеріалу за фахом інженера. Таким чином, за цим показником у 20,1% студентів проявляється потреба у глибоких знаннях та вміннях за обраною спеціальністю. Частина студентів (45,3%) задоволена процесом навчання і нічого міняти не хотіли б. Багато з них хотіли б більше спортивних та розважальних заходів, позначивши це твердження поряд із першим чи другим. Якщо вибір цього твердження був єдиним вибором студента, ми визначали рівень мотивації як низький (33,6%).

Більшість студентів (23,2%) високо оцінюють можливості професійного та особистісного розвитку у процесі оволодіння інженерною спеціальністю. Проте, є й такі хлопці (33,7%), які у своєму навчанні бачать лише можливість спілкування з однолітками та здобуття диплому про професійну освіту.

Ще одне питання припускало самооцінку майбутньої включеності до процесу навчання. Малий відсоток студентів планує активну участь у навчанні та виконанні будь-яких додаткових завдань. Тобто потенційний високий рівень включеності до процесу навчання лише у 20,9% опитаних. Основна частина

студентів має намір відвідувати заняття та виконувати завдання без прояву зайвої ініціативи (46,5%). Досить високий відсоток – 32,6%, планує виявляти повну пасивність до процесу навчання.

Більшість студентів - 65,1% планують працювати за інженерною спеціальністю. 34,9% ж мають низький рівень мотивації з цього питання і не планують або взагалі не замислювалися про інженерну професійну діяльність.

Більше половини опитаних (53,5%) вважають, що соціально-психологічні знання інженеру не важливі. 29% переконані, що у разі потреби їм достатньо буде почитати спеціальну літературу. І лише 17,5% студентів усвідомлюють значущість соціально-психологічної підготовки для роботи за професією інженера.

Про академічну мобільність виявились обізнаними лише 8,1% студентів. Щось чули про цей процес, але не вникали у суть - 39,5 %, більше половини опитаних (52,4%) студентів відповіли, що це поняття їм не знайоме.

Анкетування показало, що розподіл студентів за рівнем навчально-професійної мотивації у контрольній та експериментальній групах рівномірний. Отримані показники цих груп студентів практично не відрізнялися один від одного. Більшість майбутніх інженерів обох груп планує працювати за інженерною спеціальністю після закінчення університету, проте проявляти активність у виконанні додаткових завдань, займатися глибоким вивченням спеціальних дисциплін, отримувати додаткові соціально-психологічні знання, ці студенти не мають наміру. Крім того, було виявлено, що студенти мало поінформовані або зовсім незнайомі з поняттям «академічна мобільність».

Подальшим завданням цього етапу експериментальної роботи було виявлення рівня сформованості соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності – студентів контрольної та експериментальної груп.

Спираючись на науково-теоретичні підходи до проблеми соціально-психологічного розвитку студентів інженерних спеціальностей, були визначені

рівні сформованості кожного компонента соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності: низький, середній та високий (табл. 10). У табл. 11 представлені методики, які були застосовані для їх визначення.

Таблиця 14

Таблиця 10

Рівні сформованої соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

Рівень сформованості соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності		
Критичний	Середній	Продуктивний

Таблиця 14

<p>Студенти мають спільне уявлення про академічну мобільність, сучасні умови професійної діяльності, про знання, вміння та навички та узагальнені способи виконання проєктувальної та пізнавальної діяльності; відсутня ініціатива, студент пасивний і насторожений у сприйнятті нового професійна діяльність, рівень творчого потенціалу низький; не виявляється прагнення до саморозвитку самовдосконалення; відсутня адекватна оцінка своєї діяльності.</p>	<p>Характеризується розумінням значущості процесів інтеграції європейської та світової освіти у технічній сфері, поверхневим володінням теоретичними основами дослідницької діяльності, несформованістю навичок виконання проєктної діяльності в умовах міжвузівської співпраці, проявом знань та умінь лише у стандартних умовах навчання; нестійким інтересом до академічної мобільності; прагненням до саморозвитку, але не адекватною оцінкою власних можливостей і своєї діяльності.</p>	<p>Характеризується наявністю методологічних знань у студентів; володінням основами дослідницької та проєктної діяльності, формуванням власної освітньої траєкторії на основі оцінки рівня розвитку виробництва та освітніх технологій; інноваційним стилем мислення, що характеризується високою навчальною та професійною мотивацією, відкритістю у сприйнятті інновацій і в той же час раціональністю, реалістичністю, прагматичністю; розвиненими творчими здібностями, здібностями до колективного проєктування, активністю та ініціативністю у реалізації різних проєктів та взаємодії з іншими студентами та педагогами; яскраво вираженим прагненням до саморозвитку</p>
--	---	--

Методики визначення рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності

	Діагностований компонент	Метод дослідження
	Мотиваційний компонент	<ul style="list-style-type: none"> - методика вивчення мотивів навчальної діяльності; - методика вивчення мотивації до успіху (методика Т. Елерса)
	Когнітивний компонент	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз академічної успішності студентів з дисциплін, які формують компетентності соціально-психологічної групи; - опитувальник, що містить питання виявлення знань, необхідні реалізації соціально-психологічної готовності до академічної мобільності.
	Особистісно-діяльнісний компонент	<ul style="list-style-type: none"> - тест впевненості у собі В.Г. Ромека; - тест «Самооцінка стресостійкості особистості» (С. Коухен та Г. Вілліансон); - діагностика вольового потенціалу особистості; - спостереження за індивідуальною науково-дослідною роботою студента
	Комунікативний компонент	<ul style="list-style-type: none"> - діагностика комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2). - тест «Оцінка рівня комунікабельності».

Отож, отримані дані засвідчили наступний результат: майже половина студентів контрольної (42,4%) та експериментальної (43,5%) груп володіють критичним рівнем сформованості соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. Трохи більше третини здобувачів освіти мають середній рівень цього показника і лише 22,5% та 21,7% студентів КГ та ЕГ відповідно знаходяться на продуктивному рівні соціально-психологічної готовності до академічної мобільності.

Отож, результати констатуючого експерименту показали, що вибірка обидвох груп студентів є більш-менш однорідною за досліджуваними параметрами, що дозволило нам перейти до проведення формуючого експерименту, який відповідно до мети, був спрямований на створення в навчальному процесі психолого-педагогічних умов ефективного формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності. Звичайно, обмежений час, неможливість кардинально змінити організацію освітнього процесу та вносити корективи у навчальні плани не давала змоги провести експеримент повноцінно. Але за підтримки адміністрації університету та викладачів кафедри, було організовано факультативні заняття для бажаючих студентів, для яких було запропоновано пройти елементи пропонованої навчальної дисципліни «Психологія успіху». Під час проведення таких занять паралельно були провадженні деякі аспекти психолого-педагогічних умов, описаних нами у попередньому розділі. Так, наприклад, реалізація першої включала формування мотиваційної орієнтації студентів – майбутніх інженерів на оволодіння соціально-психологічною готовністю до академічної мобільності, позитивного емоційного ставлення до навчальної та професійної діяльності; друга – передбачала розвиток навичок планування та розвитку кар'єри, активності у професійній діяльності тощо. Третя умова була реалізована за рахунок цілеспрямованого створення проблемних навчальних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у професійному контексті.

Після закінчення студентами першого етапу формуючого експерименту

були діагностовані рівні сформованості всіх чотирьох компонентів соціально-психологічної готовності до академічної мобільності студентів контрольної та експериментальної груп (табл. 12).

Таблиця 12.

Рівні сформованих компонентів соціально-психологічної готовності до академічної мобільності за підсумками першого етапу експериментальної роботи.

	Компоненти СПГ							
	Мотиваційний		Когнітивний		Особистісно - діяльнісний		Комунікативний	
	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)
Низький	30,0	8,7	65,5	60,9	45,0	39,1	37,5	37,0
Середній	40,0	52,2	25,0	26,1	35,0	39,1	40,0	39,1
Високий	30,0	39,1	12,5	13,0	20,0	21,8	22,5	23,9

З отриманих результатів видно, що у студентів експериментальної групи, рівень сформованості мотиваційного та особистісно-діялісного компонента соціально-психологічної готовності до академічної мобільності виявився значно вищим ніж у студентів контрольної групи, що доводить ефективність проведеної роботи.

Аналіз результатів академічної успішності показав, що студенти експериментальної групи, які, крім основної інженерної спеціальності вивчали курс «Психологія успіху» не лише добре володіють спеціальними знаннями, що входять до складу когнітивного компонента соціально-психологічної готовності до академічної мобільності, а й мають більш високі оцінки з дисциплін соціально-гуманітарного циклу, що входять до основної освітньої програми навчання.

Підвищення значення рівня когнітивного компонента призвело до того, що частина студентів досягла середнього рівня сформованості соціально-психологічної готовності до академічної мобільності, а деякі студенти наблизилися до високого – продуктивного рівня.

Таким чином, результати даної частини експерименту показали, що реалізація третьої психолого-педагогічної умови – актуалізація потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування та розвитку кар'єри, активності у професійній діяльності у структурі загальної освітньої програми – ефективна та доцільна для підвищення рівня розвитку соціально-психологічної готовності до академічної мобільності майбутніх інженерів.

Для перевірки ефективності наступної психолого-педагогічної умови – забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування у ЗВО сприятливого освітнього середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів здобувачів освіти, студенти експериментальної групи були активно задіяні у життєдіяльності профілюючої кафедри. За час проведення експерименту вони активно долучалися до участі у студентських конференціях, до виконання позанавчальної науково-дослідної роботи, публікували статті за результатами проведених експериментів, виконували додаткові індивідуальні завдання тощо.

Після закінчення цього етапу роботи знову було виміряно рівні сформованості компонентів соціально-психологічної готовності до академічної мобільності. Отримані дані засвідчили, що у більшості студентів експериментальної групи спостерігалася позитивна динаміка за всіма фіксованими показниками.

Перевірка ефективності четвертої психолого-педагогічної умови – впливу спеціально створених навчальних проблемних ситуацій на рівень розвитку соціально-психологічної готовності до академічної мобільності майбутніх інженерів, став заключною частиною нашого дослідження. Нагадаємо, що обов'язковим компонентом факультативних занять було включення до їх структури спеціальних завдань, які ставили здобувачів освіти у ситуації складного життєвого чи професійного вибору. Саме вони мали спонукати молодих людей до підвищення рівня осмисленості своєї діяльності та відповідальності за отриманий результат. В подальшому, такі навички

допоможуть студентам краще справлятися із складними ситуаціями в чужій країні і за невизначених умов, які потенційно можуть виникнути в процесі навчання в іншому навчальному закладі.

Зведення всіх отриманих даних у єдину систему, уможливило проведення порівняння результатів, які були зафіксовані в учасників експериментальної та контрольної груп, отриманих до та після закінчення експерименту. Отож, серед студентів експериментальної групи, які мали можливість навчатися за спеціально зорганізованих психолого-педагогічних умов, продуктивний рівень сформованості соціально-психологічної готовності майбутніх фахівців до академічної мобільності мають 36,9% студентів, середній рівень – 52,2%. Це на 15,2% і 17,4% відповідно більше у порівнянні із результатами, які були зафіксовані в них до початку експерименту. Тобто, у 32,6% студентів експериментальної групи результат значно підвищився. У той час як у контрольній групі продуктивний рівень сформованості соціально-психологічної готовності підвищився лише 2,5%, середній - на 5%.

Результати проведеної роботи показали, що кожен компонент соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності в експериментальній групі при реалізації всіх запропонованих психолого-педагогічних умов значно вищий, ніж у контрольній групі, де вони не реалізовувалися.

Висновок до розділу 2.

Для ефективного формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності на продуктивному рівні нами були розроблені та частково втілені у реальний освітній процес підготовки фахівців технічного ЗВО система психолого-педагогічних умов, застосування якої мало б забезпечити успішність даного процесу.

Такими умовами стали:

1. Формування мотивації студентів інженерного ЗВО до планування та

участі у реалізації академічної мобільності, позитивного емоційного ставлення до навчальної та професійної діяльності

2. Актуалізація потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування, розвитку кар'єри та активності у майбутній професійній діяльності, у структурі основних освітніх програм підготовки інженера.

3. Забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування в інженерному ЗВО сприятливого навчального середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів.

4. Цілеспрямоване створення навчальних проблемних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у контексті майбутньої інженерної діяльності.

Реалізація кожної з цих умов має забезпечити формування одного з компонентів соціально-психологічної готовності студентів-майбутніх інженерів до академічної мобільності (мотиваційного, когнітивного, особистісно-діяльнісного та комунікативного). Отримані результати експериментального дослідження підтвердили ефективність запропонованої системи і дали змогу підвередити факт підвищення даного показника у студентів, які брали участь в експериментальному дослідженні.

ВИСНОВОК

1. У зв'язку з активним впровадження Болонської декларації у сферу вищої освіти нашої країни, проблематика вивчення умов, які сприяють розвитку академічної мобільності студентів сьогодні є надзвичайно актуальною, адже пріоритетом стає не лише якісна підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності, а й їхня соціально-психологічна готовність до навчального та професійного життя поза ЗВО. Бути академічно мобільним для студента означає вміти керувати власною освітньою діяльністю, будувати свій індивідуальний освітній маршрут, чітко переслідуючи певну мету, прогнозувати свою професійну діяльність з урахуванням вимог нової епохи та нового суспільства.

2. З погляду професійної підготовки академічно-мобільних майбутніх інженерів, проаналізовано та структуровано вимоги, що пред'являються до них, роботодавцями, різними міжнародними організаціями, інженерними кодексами тощо. Виявлено, що крім професійних компетентностей, нині значна увага приділяється сформованості у них певних особистісних якостей, які роблять їх потенційно успішними та конкурентноздатними: уміння працювати в команді, соціальна відповідальність, комунікативні навички, які входять до складу соціально-психологічної готовності майбутнього інженера до академічної мобільності.

3. На основі аналізу літератури було виявлено, що для реалізації академічної мобільності майбутніх інженерів потрібне поєднання трьох компонентів. Це, по-перше, сформовані на високому рівні професійні знання, уміння та навички. По-друге, якісна мовна підготовка. По-третє, реалізація цих двох компонентів неможлива без соціально-психологічної готовності до неї.

3. Узагальнений аналіз джерел з проблематики дослідження показав, що протягом останніх років загальні питання, що стосуються академічної мобільності студентів, розглядаються досить інтенсивно. Незважаючи на різні підходи та позиції різних науковців, більшість з них погоджуються з тим, що соціально-психологічна готовність майбутнього інженера до академічної мобільності – це складна інтегральна особистісна характеристика, що

відображає готовність студента самостійно набувати та ефективно застосовувати на практиці фахові знання, професійно-спрямовані, мовні та психологічні навички, характеризує успішність відносин та взаємодії особистості з іншими людьми, дає змогу ефективно вирішувати соціальні ситуації, обирати та реалізовувати адекватні стратегії та тактики взаємодії та володіти механізмами саморегуляції для планування та здійснення успішної навчальної та професійної діяльності.

5. Встановлено, що соціально-психологічна готовність майбутніх інженерів до академічної мобільності, включають чотири компоненти:

- мотиваційний – передбачає готовність до формування та прояву академічної мобільності у діяльності та поведінці, соціальні вміння та навички, готовність до вирішення соціально-професійних ситуацій;

- когнітивний – забезпечує наявність знань, що лежать в основі соціально-психологічної готовності до академічної мобільності;

- особистісно-діяльнісний – компонент, що характеризує наявність соціально-психологічних характеристик особистості, необхідних для успішної діяльності та успішної взаємодії майбутнього інженера;

- комунікативний – дає змогу успішно реалізовувати академічну мобільність, виявляється у вмінні спілкуватися та працювати в системі міжособистісних відносин, вирішувати конфлікти.

6. Визначено та змістовно розкрито рівні сформованості соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності загалом та кожного компонента окремо.

7. Проведений теоретичний аналіз та результати емпіричного дослідження соціальних очікувань майбутніх інженерів від майбутньої професійної підготовки дали змогу дійти висновку про те, що існує необхідність розробки та реалізації спеціальних психолого-педагогічних умов, які б сприяли ефективного формування їх соціально-психологічної готовності до академічної мобільності на продуктивному рівні. У нашому дослідженні вони розглядалися у наступному вигляді:

- організація навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка забезпечує поетапне формування соціально-психологічної готовності майбутніх інженерів до академічної мобільності;
- формування мотивації студентів інженерного ЗВО до планування та участі у реалізації академічної мобільності, позитивного емоційного ставлення до навчальної та професійної діяльності;
- актуалізація потенціалу гуманітарних дисциплін, спрямованих на розвиток навичок планування, розвитку кар'єри та активності у майбутній професійній діяльності, у структурі основних освітніх програм підготовки інженера;
- забезпечення особистісно-розвивального характеру навчання через формування в інженерному ЗВО сприятливого освітнього середовища з урахуванням суспільних потреб та особистісних освітніх запитів студентів;
- цілеспрямоване створення навчальних проблемних ситуацій включення студентів до соціальних відносин у контексті майбутньої інженерної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна мобільність / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». URL: <http://kpi.ua/mobility> [in Ukrainian].
2. Ануфрієва О. Критеріальна база виявлення готовності майбутніх інженерів до професійної самореалізації в процесі навчальних практик. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв, 2017. № 4 (59). С. 18–22.
3. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю. М. Рашкевич. Львів; видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
4. Бочелюк В. Й. Психологічні засади готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі: дис ... д-ра психол. наук: 19.00.05 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 433 с.
5. Булгакова О. Ю. Особистісно-типове та діяльнісно-ситуативне як протилежності у складі соціальної взаємодії. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. Vol. 5. Budapest, 2013. P. 169-173.
6. Булгакова О. Ю. Психологічна готовність студентів до соціальної взаємодії в контексті емоційно-мотиваційної та ціннісної сфери особистості.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Психологічні науки». Вип. 5. Т. 1. Херсон, 2016. С. 34-39.

7. Вступ до загальної психології: програмний довідник / укладач Л. К. Велитченко. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 404 с.

8. Герасимова І. Г. Формування професійної мобільності майбутніх фахівців аграрної сфери: монографія; Л. Б. Лук'янової; Ред.; Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Вінниця, Україна: ПП «ТД «Едельвейс і К». 2015.89 512 с.

9. Горностаєв П. П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / НИИ психологии УССР. Київ, 1988. 18 с.

10. Глушаниця Н.В. Ретроспективний аналіз дослідження проблеми формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції вітчизняними та зарубіжними вченими. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2011. № 3. С. 194–202.

11. Гуртовенко Н. В. Мотиваційний компонент – головна складова готовності студентів до професійної діяльності Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». Випуск 30. С. 55-61.

12. Джантиміров А. Ю. Сучасні вимоги до інженерно-педагогічної освіти. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Харків: НТУ «ХП», 2007. С.203-209.

13. Завірюха В. В. Формування здатності у студентів до професійного самозростання в умовах інноваційного навчання. Вісник післядипломної освіти. 2011. Вип. 3. С. 261-266.

14. Зуєва А.Б. Результати дослідження сформованості професійного мислення майбутніх техніків-механіків агропромислового виробництва. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне: РДГУ, 2013. Випуск 7(50). С. 68–71.

15. Ібрагімова К. О. Модель формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. Педагогічна освіта: теорія і практика. Зб. наук. праць. Вип. 18 (1-2015). С. 248-253.

16. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: перспективи для України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 4 (33). С. 98-102.

17. Каверіна О. Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” К., 2010. 44 с.

18. Казміренко В.П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. Практична психологія та соціальна робота. 2004. №6. С. 76–78.

19. Карпаш М., Крижанівський Є., Карпаш О. Вища інженерна освіта в умовах сталого розвитку суспільства. Вища освіта України. 2014. № 2. С. 55–60.
20. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. 200 с.
21. Кобець А. С., Дем'яненко А. Г. Сучасна вища інженерна аграрна освіта в Україні. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі. Кривий Ріг: Вид. відділ НМетАУ, 2011. С. 72–77.
22. Корніяка О. М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів. Психолінгвістика: Зб. наук. пр. ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. Вип. 3. С. 60- 69.
23. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.
24. Марігодов В. К. Стандарти для розв'язування педагогічних і науково-технічних задач. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН молодь спорт України. К., 2011. Вип. 68. С. 18–23.
25. Міжнародна академічна мобільність молодих учених Дніпропетровщини як прояв глобалізаційних процесів у сучасному світі: монографія / М.О. Шевчук, С.Ф. Власов, Л.О. Колісник, Р.М. Безус, М.В. Мосьондз; МОН України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. 42 с.
26. Назарова Н. С., Стрижова И. А. Парадигма вищого образования в XXI веке. Зб. наукових праць «Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі». 2010. Вип. VI. С. 95–99.
27. Нізовцев А. В. Розробка моделі професійної компетентності інженера. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 8. С. 243–255.
28. Повідайчик О.С., Повідайчик М.М. Основні підходи до науково-дослідної роботи студентів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 216–217.
29. Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність: проект постанови Кабінету Міністрів України. URL: <http://old.mon.gov.ua>
30. Пришупа Ю.Ю. Професійна мобільність сучасного філолога технічного ВНЗ як фактор успішності кар'єрного зростання. Національна ідентичність в мові і культурі. К. : Талком, 2018. С. 238–240.
31. Радченко О.Я., Вихор С.Т. Особливості організації взаємодії між викладачем та студентами ЗВО в умовах дистанційного навчання. *Грааль науки*. 2021. №6. С. 317–321.
32. Романовський О. Г. Професійна підготовка майбутнього фахівця у контексті фундаменталізації сучасної освіти. Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. І. А. Зязюна; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України – К.; Харків: НТУ „ХПІ”, 2009. С.132-139.

33. Романчук Н. О. Сучасні підходи та прийоми підготовки майбутніх інженерів до впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки: Зб. наук. пр. Вип. 23. Т. 2. Миколаїв: МДУ, 2008. URL: <http://www.nbuu.gov.ua>
34. Романчук Н., Романчук Н. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців інженерного профілю. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв, 2019. № 1 (64). С. 218–222.
35. Селіхова Л. Г., Борзих О. А. Лавренко А. В., Дігтяр Н. І., Герасименко Н. Д., Кайдашев І.П., Авраменко Я. М., Мормоль І. А. Проблеми реалізації болонського процесу в українській вищій школі. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні*. 2020. № 3. С. 197 – 198.
36. Сисоєва С. О. Проблема критеріїв ефективності професійної підготовки в контексті євроінтеграції / Педагогічна і психологічна науки в Україні. Зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України у 5 т. – Т. 5. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. К.: Педагогічна думка, 2007. 392 с.
37. Тарнавська Т.В., Глушаниця Н.В. Методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців. Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки К.: Інститут інноваційної освіти, 2019. С. 73–76.
38. Третина іноземних студентів у Польщі – українці. URL: <http://www.wz.lviv.ua/life/127692> [in Ukrainian].
39. Триндюк В. А. Академічна мобільність студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 22 (257), Ч. IV. С. 197–203.
40. Триндюк В. А. До питання іншомовної підготовки студентів технічних університетів. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*: збірник наук. праць. Рівне : РДГУ, 2015. Вип. 11 (54). С. 110–113.
41. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць / Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного – Мелітополь: ТДАТУ, 2022. Вип. 25. 348 с.
42. Указ Президента України №31/2020 «Про оголошення 2020/2021 навчального року Роком математичної освіти в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/312020-32165> (дата звернення: 01.04.2021).
43. Фурман А. В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект : Моногр. Т.: Астон, 2007.
44. Шостачук А., Шостачук Д., Шмельова Т. Компетентність інженера-механіка: системний підхід до організації професійного самовизначення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 313–317.
45. Academic Mobility in a Changing World. / ed. by P. Blumenthal et al. London: Jessica Kingsley Publisher. 1998. 407 p.

46. Baron B. The Politics of Academic Mobility y Western Europe. *Higher Education Policy*. 1993. Vol. 6. №3. P. 50-54.
47. Byram M. Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education / M. Byram, F. Dervin. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 2008. 320 p.
48. Coleman J. Residence and Study Abroad: Research and Good Practices. Clevedon: Multilingual Matters. 2007. 153 p.
49. Dervin F. Impediments to engulfment in Finnish society: Exchange students' representations on their experiences in Finland / *Research on Finnish Society*. 2009. Vol. 2. P. 19-27.
50. Dervin, F. Academic Mobility Blending Perspectives / F. Dervin, ES Salmi. Finland: University of Turku. 2007. 250 p.
51. Education at a Glance 2012. OECD indicators. Paris: OECD Publishing, 2012. 570 p.
52. Engineers Mobility Forum. - <http://www.ieagreements.com/EMF>.
53. European Federation of National Engineering Associations. <http://www.feani.org>.
54. Exploring Student Mobility, Global Competence через Research / *International Educator*. 2006. Vol. 15. № 6. P. 12.
55. Grandin John M. and Hirleman, E. Dan “Educating Engineers as Global Citizens: Call for Action” / Report of National Summit Meeting on Globalization of Engineering Education. 2009. 168 p.
56. Hoffman, D. Зміна академічної мобільності Patterns and International Migratio. *Journal of Studies in International Education*. 2009. Vol. 13. № 3. P. 347-364.
57. Kataloh. (2018). Ukrainska asotsiatsiia derevoobrobnoho obladdannia, (Vol. 1, 2016, 22 p., Vol. 2, 2017, 28 p., Vol. 3, 2018, 36 p.). Kyiv: UADO.
58. Kelo M. Toward data student mobility in Europe: findings and concepts of Eurodata study. *Journal of Studies in International Education*. 2006. Vol. 10. №3. P. 194-223.
59. Papatsiba V. Student Mobility in Europe: An Academic, Cultural and Mental Journey, Some Conceptual Reflections and Empirical Findings. *International Perspectives on higher Education Research*. 2005. Vol. 3. № 7. P. 29-65.
60. Parkinson Alan "The Rationale for Developing Global Competence," *Online Journal for Global Engineering Education*. 2009. Vol. 4: Iss. 2, Article.2.
61. Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E. Rumbley. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education.
62. Stark E. (2019). Examining the Role of Motivation and Learning Strategies in the Success of Online vs. Face-to-Face Students. *Online Learning*. 2019. 23(3), pp. 234–251.
63. Stromquist N. P. Education in Globalized World: Connectivity of Power, Technology, and Knowledge. Boston: Rowman & Littlefield Publishers. 2002. 248 p.
64. The Bologna Process The European Higher Education Area in the New Decade. Communiqué of Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 2020. P. 28-29

65. Tunytsia, Yu. Yu., & Bohuslaieva, V. O. (Eds). (2014). Lisotekhnichniy terminolohichnyi slovnyk: ukrainskyi, rosiiskyi, anhliiskyi. Lviv: Piramida, 967 p.
66. Tunytsia, Yu. Yu., et al. (Eds). (2014). Natsionalnyi lisotekhnichnyi universytet Ukrainy. Istorychne prezentatsiine vydannia. Kyiv: TOV "Lohos Kyiv", 248 p.